

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra právních dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Obchodní zákoník 1862 – základ obchodního práva v našich zemích

Plzeň, 2018

Robert Kolaja

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra právních dějin

Studijní program Právo a právní věda

Studijní obor Právo

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Obchodní zákoník 1862 – základ obchodního práva v našich zemích

Zpracoval: Robert Kolaja

Vedoucí práce: JUDr. et Mgr. Vendulka Valentová

Katedra právních dějin

Fakulta Právnická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň, 2018

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně, a že jsem vyznačil
prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Plzeň, březen 2018

.....

Poděkování JUDr. et Mgr. Vendulce Valentové, za vedení mé diplomové práce, za odbornou konzultaci, doporučení pramenů a dále za vřelý přístup.

Obsah

Úvod.....	1
1. Pojem obchodní právo	4
2. Historický exkurz do období před přijetím Všeobecného obchodního zákoníku.....	8
2.1 <i>Obchodní právo v českých zemích do 17. století</i>	12
2.2 <i>Nástin rakouských kodifikačních snah v obchodním právu</i>	14
3. Všeobecný obchodní zákoník, jeho vznik a obsah	17
3.1 <i>Přijetí Všeobecného obchodního zákoníku</i>	17
3.2 <i>Obsah Všeobecného obchodního zákoníku</i>	18
3.3 <i>Obchody</i>	21
3.4 <i>Obchodník (kupec)</i>	23
3.5 <i>Obchodní společnosti</i>	24
3.5.1 <i>Veřejná obchodní společnost</i>	24
3.5.2 <i>Komanditní společnost</i>	26
3.5.3 <i>Komanditní společnost na akcie</i>	26
3.5.4 <i>Akciová společnost</i>	27
3.6 <i>Tichá společnost</i>	30
3.7 <i>Sdružení k jednotlivým obchodům na společný účet</i>	31
3.8 <i>Obchodní knihy a rejstřík</i>	31
3.9 <i>Obecná ustanovení o obchodech a vybrané typy smluv</i>	32
4. Vývoj obchodního práva po přijetí Všeobecného obchodního zákoníku	35
4.1 <i>Prameny československého soukromého obchodního práva</i>	35
4.2 <i>Protektorát Čechy a Morava</i>	40
4.3 <i>Obchodní a hospodářské právo v letech 1948-1989</i>	42
4.4 <i>Obchodní právo mezi lety 1989-2014</i>	44
4.5 <i>Obchodní právo po 1. 1. 2014</i>	46
5. Komparace vybraných institutů práva obchodních společností podle Všeobecného obchodního zákoníku 1862 a současné právní úpravy	50
5.1 <i>Pojem akciová společnost</i>	50
5.2 <i>Vznik akciových společností</i>	51
5.3 <i>Zrušení a likvidace akciových společností</i>	53
6. Závěr	58
7. Resumé	62
8. Seznam pramenů a literatury	63
8.1 <i>Knížní publikace, Právní předpisy, Časopisecká literatura</i>	63
8.2 <i>Cizojazyčné a internetové zdroje, Judikatura</i>	65

Seznam zkratk:

ABGB císarský patent č. 946/1811, Všeobecný občanský zákoník

ČSR Československá republika

NOZ Zákon č. 89/2012, Občanský zákoník

ZOK Zákon č. 90/2012, o obchodních korporacích

Úvod

Odborných studií, právních rozborů a vědeckých publikací, které by se věnovaly fenoménu obchodního práva, bylo publikováno již nespočet, a přesto v žádné z nich nenalezneme jednoznačné vymezení podstaty obchodního práva. Stejně tak jako i většina ostatních teorií, byli i teoretici obchodního práva determinováni historickým a kulturním kontextem doby, ve které jejich práce a myšlenky vznikaly. Z tohoto důvodu nelze na problematiku obchodního práva nazírat zcela jednoduše. Ani dnes nedospěli přední obchodněprávní teoretici k jednoznačnému konsensu, podle kterého by šlo s určitostí stanovit, jaká konkrétní kritéria má definice obchodního práva obsahovat¹. I to, společně s mým zájmem o historii, jsou důvody, proč jsem si jako téma své diplomové práce vybral Obchodní zákoník 1862 – základ obchodního práva v našich zemích. Pokusím se v ní představit Všeobecný obchodní zákoník z roku 1862 (dále jen „Všeobecný obchodní zákoník“) jako zdroj inspirací pro odvětví obchodního práva, které, i přes své výše uvedené různorodé pojetí, je důstojným odvětvím našeho soukromého práva.

Hlavním cílem této práce je tedy ověřit hypotézu, která nahlíží na Všeobecný obchodní zákoník jako na významné dílo novodobého práva, a zároveň jako na důležitý zdroj poznání pro současnou právní úpravu obchodního práva. Potvrdit či vyvrátit tuto hypotézu se pokusím prostřednictvím analýzy skutečností, a to ve smyslu historického exkurzu obchodního práva v českých zemích, rozboru Všeobecného obchodního zákoníku a komparací vybraných obchodněprávních institutů obsažených ve Všeobecném obchodním zákoníku a v současné právní úpravě. Tuto hypotézu jsem stanovil na základě podrobného studia a analýzy odborných prací významných právních historiků a komercionalistů, jako např. V. Urfuse, A. Randy, F. Roučka, V. Knappa, K. Malého apod.

K potvrzení či v opačném případě k vyvrácení hypotézy se budu snažit dojít na základě odpovědí na následující otázky. Co vedlo k výsledné podobě obou srovnávaných právních úprav? Jaký vliv měl historický vývoj na jejich podobu? Jaká je systematika obou komparovaných úprav? Jaké obsahují významné pojmy a instituty obchodního práva a v čem jsou si podobné? Lze Všeobecný obchodní zákoník vůbec srovnávat se současnou úpravou? Popř. v čem je pro současnou

¹ viz. 2. kapitola „Pojem obchodní právo“ této diplomové práce

úpravu inspirací? Odpovědi na tyto otázky by měly poměrně přesně zmapovat rozdílnost, či případnou shodu, vybraných institutů obchodního práva Všeobecného obchodního zákoníku se současnou úpravou. Případně mi pomohou poodhalit, proč je na Všeobecný obchodní zákoník nahlíženo jako na významné dílo novodobého práva.

Celá tato diplomová práce byla sepsána v rámci empiricko-analytického paradigmatu. V rámci tohoto paradigmatu jsem aplikoval především historicko-právní metodu a metodu komparativní. Domnívám se, že pro mou práci jsou tyto dvě metody účelné, vzájemně se doplňují a vhodně slouží k ověření, popř. dalšímu rozpracování, stanovených hypotéz. Další aplikovanou metodou je metoda deskriptivní. Základem deskripce jsou relativně jednoduchá zobecnění skutečností, které byly zjištěny empirickým bádáním. Tuto metodu použiji především při zobecňování definic pojmů obchodního práva. V úvodních kapitolách mé práce se díky této metodě pokusím dojít k co nejpřesnějšímu popisu zkoumaných jevů. V neposlední řadě jsem pro výklad Všeobecného obchodního zákoníku použil metodu dogmatického výkladu².

Co se týče podkladů, z kterých jsem při psaní této práce čerpal, tak jsem vycházel především z odborných publikací erudovaných právníků a historiků, originálního znění předmětného zákoníku, článků publikovaných v odborných českých i zahraničních časopisech a informací dostupných v elektronické podobě. Tyto materiály pojímaly Všeobecný obchodní zákoník z více hledisek, a to jak z hlediska jeho vývoje, jeho systematiky, tak i s přihlédnutím k nejvýznamnějším pojmům a institutům tohoto zákoníku. Proto jsem i já svou práci rozčlenil do následujících kapitol.

První kapitolou, kterou jsem se zabýval, je vymezení pojmu obchodního práva. Ač to na první pohled není zcela zřejmé, jedná se o dosti nelehký úkol, o který se pokoušeli i opravdoví odborníci v oboru obchodního práva, jako např. Prof. Dr. Antonín rytíř Randa, Prof. F. Rouček, Prof. K. Hermann-Otavský, Prof. Dr. Arnošt Malovský – Wenig, JUDr. Josef V. Bohuslav a další. Není náhodou, že profesora Antonína Randu zmiňuji v tomto výčtu na prvním místě, jelikož se jedná bezesporu o nejvýznamnější osobnost české civilistiky, která se zasloužila o vzestup právní

² BERG-SCHLOSSER, D. – STAMMEN, T. *Úvod do politické vědy*. Praha, 2000. s. 91

kultury českého národa³. Proto jsem se i já v této kapitole opíral o jeho práce, nejvíce o „Soukromé obchodní právo rakouské“. Dále pak o „Československé právo obchodní“ profesora Roučka či o „Příručku obchodního práva“ profesora Malovského-Weniga.

Druhou kapitolu práce jsem zaměřil na procesy vzniku obchodního práva v českých zemích až do doby před přijetím Všeobecného zákoníku obchodního. Uvedu zde historický rozbor obchodního práva, představím genezi tohoto termínu a v historické perspektivě instituty obchodního práva, které velkou měrou přispěly k pochopení základních struktur tohoto odvětví v českých zemích, a staly se inspirací pro proces přijímání Všeobecného zákoníku obchodního. Jedná se např. o právní úpravu kupní smlouvy, která byla známa již ve starověku, středověké postavení obchodníka, nebo právní vztahy vznikající při obchodování z období raného novověku. Tento vývoj pak vyústil v potřebu kodifikace obchodního práva, právního odvětví, které upravovalo jak postavení obchodníka, tak i samotné obchodování. Omezen rozsahem práce jsem byl nucen vynechat historii právní úpravy Slovenska, Podkarpatské Rusi a Uher, jelikož tato území vycházela z odlišných právních pramenů. Naopak neopomenu zmínit Všeobecný zákoník občanský z roku 1811.

Výchozí pro třetí kapitolu, a celou práci, pak bude proces přijetí Všeobecného obchodního zákoníku a jeho systematika. Zde představím všechny čtyři knihy Všeobecného obchodního zákoníku i jejich obecná ustanovení, která každé knize předcházejí. Pokračovat budu výčtem pojmů, které jsou podle celé řady badatelů signifikantní pro Všeobecný obchodní zákoník a zapříčinily se o jeho nadčasovost. Závěrem této kapitoly zmíním obchodní společnosti, tichou společnost, vybrané typy smluv, obchodní knihy a obchodní rejstřík. Tato kapitola, a v ní uvedené pojmy a instituty, bude rozebrána v pořadí dle systematiky samotného Všeobecného obchodního zákoníku.

Ve čtvrté kapitole popíši vývoj obchodního práva od přijetí Všeobecného obchodního zákoníku do současnosti. Je známo, že každé právní odvětví je vždy silně determinován společenskými poměry doby, ve kterých vznikalo. Proto i já zde představím některé modely obchodního práva, které základní teze Všeobecného

³ VALENTOVÁ V., Prof. Dr. Antonín Randa, zakladatelská osobnost pražské civilistiky. *Sborník prací k 175. výročí narození a 95. výročí úmrtí*. Bulletin advokacie, 2009, č. 12, s 50-51.

obchodního zákoníku obohatily, pozměnily, popř. úplně potlačily, avšak byly specifické pro danou dobu. Jedná se např. o prvorepublikový zákon o nekalé soutěži, vliv veřejnoprávních prvků z období Protektorátu Čechy a Morava, centralizovaně řízené národní hospodářství a státní plán rozvoje (od r. 1948), vznik hospodářského práva (60. léta 20. století), postupný rozvoj tržní ekonomiky (od r. 1989) apod. Tento výčet bude kvůli rozsahu práce pouhým nástinem hlavních událostí, které vedly k formování obchodního práva do současné podoby.

V páté kapitole provedu na základě veškerých získaných poznatků komparaci vybraných institutů Všeobecného obchodního zákoníku a současné právní úpravy. Především porovnáám jejich podobnost, rozdílnost a případná další specifika.

V závěru se pokusím prostřednictvím zodpovězení stanovených otázek a s použitím celkové výsledné souhrnné komparace potvrdit, či vyvrátit, vyřčenou hypotézu, že Všeobecný obchodní zákoník je významné dílo novodobého práva, a zároveň i jedna z hlavních inspirací pro současnou právní úpravu obchodního práva.

1. Pojem obchodní právo

Tak jak jsem nastínil již v úvodu, vymezení pojmu obchodního práva se jeví jako velmi problematické. A to i přesto, že tento pojem není sám o sobě příliš starý. Jedná se o výtěžek kapitalistické legislativy, tedy doby nám již myšlenkově bližší. Avšak i tak popsat obchodní právo jednou obecnou definicí skýtá mnohá úskalí, neboť jeho definice se zabývají širokým spektrem skutečností, jako jsou např. osoby kupců a obchodníků, obchody neboli obchodní styky apod. Určité znesnadnění při hledání obecně platné definice představuje i ten fakt, že jak to již v právu bývá, můžeme nalézt tolik právních názorů a definic obchodního práva, kolik je na světě komercionalistů. I přesto se ale pokusím v této kapitole podrobnou analýzou vybraných definic dojít k co nejpřesnějšímu vymezení, co se pod pojmem obchodního práva skrývá.

Tak například Antonín Randa definuje obchodní právo jako „*soubor právních norem, jimiž zvláštní soukromé právní poměry obchodu se týkající*

*upraveny jsou*⁴.“ Obchodní právo soukromé charakterizuje tedy jako soubor norem upravující obchodování. Mimo to se ve svém díle zmiňuje i o Státním právu obchodním, které zahrnuje vztah státu a obchodu, jeho administrativu, finance i mezinárodní právo obchodní⁵.

Oproti tomu profesor František Rouček vymezuje obchodní právo touto rozvahou: „V právu obchodním se setkáváme s právními normami, které předpokládají „kupce“ resp. „obchod“ anebo obojí. Totiž předpokládají „obchod“ i „kupce“, a to buď tak, že všichni účastníci jsou kupci, nebo tak, že jeden účastník jest kupcem. Nebo předpokládají jen „obchod“, aniž některý účastník musí být kupcem⁶.“ Zde je tedy větší důraz kladen na postavu účastníka obchodování.

Josef Bohuslav označil obchodní právo jako souhrn zvláštních právních zásad, které jsou typické pro tzv. „říši obchodu“. Říši obchodu definoval jako samostatný „stát ve státě“, který je tvořen svými „poddanými“ a obchodními jednáními, kterých se poddaní účastní. Tyto obchodní jednání jsou charakteristická svou rychlostí a nápadnou podobností i v ostatních státech⁷. Pod pojmem „poddaní“ se v této definici skrývají jak obchodníci, tak občané provozující obchod. Poddaní se řídí zvláštními právními zásadami, které prolínají celou tuto říši, a zároveň jsou odlišné od zásad práva občanského. Takto fungující systém označil J. Bohuslav za obchodní právo⁸.

Poněkud obsáhleji vymezil obchodní právo Arnošt Malovský-Wenig. Obchodním právem rozumí soubor právních předpisů, jež upravují úsek vzájemných lidských vztahů, který označujeme jako obchod⁹. Podobně jako Antonín Randa zahrnul do definice obchodního práva i prvky veřejnoprávní, konkrétně Státní obchodní právo a jeho součásti. Navíc ji však rozšířil i o právní předpisy týkající se obchodu v právu trestním a procesním. Zdůrazňoval především prolínání soukromého práva s veřejnoprávní úpravou, např. v otázkách zřizování a organizace burzy apod. Pojem „obchod“ chápal jako základní znak obchodního práva. Má skrze

⁴ RANDA, A. *Soukromé obchodní právo rakouské (1908)*. Praha, 2008. s. 15

⁵ Tamtéž

⁶ ROUČEK, F. *Československé právo obchodní*. Praha, 1938. s. 34

⁷ BOHUSLAV, J., DRBÁLEK K., ŠVAMBERG, G., *Právní rádce: pro obchodníky a živnostníky*. Praha: Šimáček, 1910, str. 207.

⁸ Tamtéž

⁹ MALOVSKÝ-WENIG, A. *Příručka obchodního práva*, Praha: Kompas, 1947, s. 1.

něj docházet k zprostředkování oběhu, např. směny, po živnostensku. Tedy živnostníky, kteří se tímto zprostředkováním živí. Pokud oběh nezprostředkují osoby provozující svou činnost, měl by být oběh upraven v právu občanském¹⁰.

Jasno, o podstatě charakteru obchodního práva, není ani z pohledu práva novodobého. Profesor Rudolf Dominik pojímá obchodní právo jako „část práva soukromého, které platí pro určité osoby, ve věcech obchodních, uvedených v obchodním zákoníku¹¹.“ Zde můžeme tedy nalézt další podstatný znak, typický především pro novodobé právo, a to odkaz na písemnou kodifikaci, která nám v bádání po podstatě obchodního práva může značně pomoci. Dále bych ze současných obchodněprávních teoretiků citoval profesorku Irenu Pelikánovou, která tvrdí: „... je možno rozumět obchodním právem v tradičním historicky podmíněném pojetí především úpravu právního postavení obchodníků a úpravu soukromoprávního režimu jejich právních jednání... Obchodní právo tedy je právem obchodů a obchodníků¹²“. Autorka se opět zabývá především pojmy obchod a obchodník, avšak odkazuje na historickou perspektivu a genezi těchto pojmů.

Z uvedených definicí můžeme vyabstrahovat určité rysy, které jsou pro obchodní právo typické. Jde především o :

- souhrn právních norem zabývajících se pojmy obchod, obchodník a jejich vymezením
- odkaz na úpravy v obchodních a jiných zákonících, a to i v historické perspektivě. Sem spadají především obchodní závazky¹³, obecná ustanovení obchodních společností a družstev¹⁴, speciální předpisy upravující regulaci bank, bankovní obchody, pojišťovny, pojišťovací obchody, burzy a burzovní obchody¹⁵, úprava cenných papírů (směnky, šeky a další), některá práva k nehmotným statkům (firemní práva, právo k ochranné známce, právo k chráněnému vzoru, know how), právo

¹⁰ MALOVSKÝ-WENIG, A. *Příručka obchodního práva*, Praha: Kompas, 1947, s. 1.

¹¹ DOMINIK, R. *Obchodní právo*. Brno, 1921. str. 1

¹² PELIKÁNOVÁ, I. *Úvod do srovnávacího práva obchodního*. Praha, 2000. s. 6

¹³ např. Všeobecný obchodní zákoník upravoval čtyři typy smluv, a to koupi, komisi, spedici a smlouvu nákladní

¹⁴ např. nařízení č. 175/1899 ř.z., akciový regulativ, zákon č. 58/1906 ř.z., o společnosti s r.o.

¹⁵ tzv. právo burzovní

námořního obchodu¹⁶, právo konkursní a právo vyrovnávací, právní předpisy o obchodním zastoupení (např. prokura), ustanovení o obchodních pomocnících apod.

- vztah práva občanského a obchodního. Josef Bohuslav tyto dvě odvětví práva poměrně striktně oddělil. Já se však domnívám, že jsou spíše ve vzájemném symbiotickém vztahu. Během historického vývoje každá přijatá právní reforma rozdíl mezi občanským a obchodním právem spíše umazávala, až došlo ke komercializaci občanského práva, viz přijetí NOZ. Zároveň však nelze říci, že by obchodní právo „přežilo“ samo bez práva občanského. Často modifikuje a přejímá občanskoprávní instituty, které se ocitnou ve sféře obchodu, nebo je naopak občanskoprávní instituty doplňováno¹⁷. Z opačného úhlu pohledu však nelze nezmínit ani samostatnost obchodního práva ve vědě i zákonodárství. Ta tkví především z touhy obchodního práva vyvíjet se svobodně, s úsporou času a nákladů, a vycházet z potřeb obchodníků (kupců), jako subjektů obchodního práva, bez zbytečného formalismu a omezování smluvní svobody¹⁸.

- tzv. Státní právo obchodní¹⁹. Dnešním názvoslovím spíše nevázanost obchodu na hranice, a to politické i přírodní. S tím spojená elasticita obchodního práva, tedy přizpůsobování se dané společnosti, trhu, nabídce a poptávce aj. Z druhé strany však omezování této elasticity státní politikou, a to jak ve formě psaného práva, tedy vytěsňováním zvyku jako právo tvorného činitele obchodního práva, tak i jinými státními regulacemi. Dále snaha o vývoz produktů tuzemské výroby, zároveň i dovoz atraktivních výrobků z ciziny. Celkově se tedy jedná o dynamickou reakci na potřeby distribuce s přihlédnutím k pokrokům produkce²⁰.

To vše je podle mého názoru typické pro právo obchodní, odvětví, které je díky výše uvedeným znakům schopno obohacovat celé právo soukromé a je jeho nepostradatelnou součástí.

¹⁶ Hermann Otavský řadí k obchodnímu právu i právo dopravní, speciálně právní úpravu poštovní a železniční dopravy.

¹⁷ viz. prokura, komisionářská smlouva - NOZ

¹⁸ MALOVSKÝ-WENIG, A. *Příručka obchodního práva*, Praha: Kompas, 1947, s. 3.

¹⁹ pojem použitý od Prof. Antonína Randy

²⁰ MALOVSKÝ-WENIG, A. *Příručka obchodního práva*, Praha: Kompas, 1947, s. 3.

2. Historický exkurz do období před přijetím Všeobecného zákoníku obchodního

„*Historia est testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae, nuntia vetustatis.*“ (Historie je svědectvím času, světlo pravdy, život paměti, učitelka života, zvěstovatelka dávných dob.) *M. Tullius Cicero, De oratore 2, 9, 36*

Tak jak již samotný citát napovídá, studium historie představuje velmi vzácný nástroj pro pochopení současnosti i odrazový můstek do budoucna. A v právu, zde konkrétně v tom obchodním, tomu není jinak. Bez pochyb je velmi podstatné pochopit a poznat právní kořeny, z nichž současné úpravy vyrůstaly. Jen díky rozboru právních úprav dob minulých můžeme plnohodnotně porozumět smyslu práva současného. Proto se i já pokusím v této kapitole zaměřit na historickou genezi obchodu či obchodního podnikání. Opět bych zde rád zdůraznil, že tato práce si neklade za cíl pojmout celou složitou materii vývoje obchodního práva bezezbytku, ale spíše jen vyzdvihnout některé podstatné aspekty tohoto institutu a naznačit východiska při řešení otázek, s nimiž se můžeme setkat při utváření Všeobecného obchodního zákoníku, i právních úprav pozdějších.

Na počátky dějin obchodního práva neexistuje zcela jednotný názor. Co autor, to jiná teze, která je dokládána různými etapami vývoje člověka či celé společnosti. Úplně původní náznaky „obchodu“ můžeme spatřovat v okamžiku, kdy člověk upustil od formy prostého přírodního života a pokoušel se vlastnit věci, které si sám nevyrobil, a nebyly mu tedy běžně dostupné. Postupně tedy docházelo k nejjednodušší formě směnného obchodu, a to formou přímo z „ruky do ruky“. Později se však začaly vyvíjet vyšší formy obchodování v podobě mnohonásobné směny. Zde se již objevuje i postava kupce, který zprostředkovával směnu zboží i mezi vzdálenějšími oblastmi, a to na vlastní nebezpečí a pro svůj vlastní zisk. Zřejmě i proto byli kupci již od starověku známi různých lstí a násilných praktik. V následku toho se můžeme u některých národů setkat s pojmem kupec v negativním slova smyslu, někde až sloužící jako synonymum pro cizince, nepřítel. I když z logiky věci nelze toto tvrzení zcela generalizovat, neboť k provedení obchodu je vždy nezbytný alespoň elementární pocit jistoty mezi kupci a obyvateli daného území. Postavu kupce bych tedy spíše charakterizoval jako někoho dravého, soutěžícího s konkurencí o přízeň „zákazníků-spotřebitelů“. Cíleně zde uvádím tyto zcela prvotní

náznaky obchodu, jelikož si myslím, že tato soutěživost-dravost má svůj instinktivní základ již v samotných základech živočišné existence, a je tedy jedna ze základních biologických a sociálních rysů člověka²¹.

Optikou těchto tvrzení můžeme počátky obchodního práva spojovat již s některými starověkými kulturami. Příkladem může být starověká Mezopotámie, kde existoval již v sumérském období (do konce 3 tis. př. n. l.) podnikatelský stav tamkarů (obchodníků), kterým značnou volnost v obchodních i úvěrových transakcích přičkl i Chammurapiho zákoník (18 stol. př. n. l.). V Chammurapiho zákoníku lze dále nalézt některé další prototypy obchodněprávních institutů, jako např. úpravu směny, tržové smlouvy nebo institut komisního prodeje, upravující však stále hospodářství naturální²².

Dalšími oblastmi, kde můžeme sledovat zárodky některých institutů obchodního práva, byly starověká Fénicie a později Řecko. Oba tyto národy bývají velmi často označovány jako národy obchodníků, a to především díky přepravě zboží po moři. Během svých cest zakládaly obchodní osady, které se později začaly vyvíjet v mocná města a střediska obchodu. Tento vývoj byl rozhodující pro hospodářskou prosperitu obou národů, ale také zapříčinil i rozvoj právních norem. Ve starověkém Řecku tak můžeme díky rozvinutému námořnímu obchodu vysledovat obchodní společnosti s rysy dnešních komanditních společností. Velmi propracovaný byl řecký institut námořních půjček, který sloužil také jako určitá forma pojištění, neboť půjčky byly splatné při návratu lodi. Půjčky se nakonec staly impulzem pro vznik starořeckých bank. Ty vznikaly především v okolí chrámů, kde se kapitál kumuloval pod zárukou nedotknutelnosti posvátného místa. Obsah těchto starověkých norem musíme ovšem brát s určitou nadsázkou, neboť se nám nedochoval přímo, ale až skrze římské právo²³.

Právě v římském právu se dále vyvinula a ustálila pravidla, která později silně ovlivnila evropský vývoj. I zde se ovšem nejednalo o ucelenou obchodněprávní oblast, ale o tzv. *ius commercii*, což je volně překládáno jako právo obchodovat. Ve skutečnosti šlo spíše o oprávnění účastnit se římského právního života. Kdo toto

²¹ IBBETSON D. *From Property to Contract: The Transformation of Sale in the Middle Ages*. The Journal of Legal History, 1992, s. 1-14.

²² KLÍMA J. *Nejstarší zákony lidstva. Chammurapi a jeho předchůdci*. Praha, 1979. s. 222-225.

²³ ELIÁŠ K., BEJČEK J., HAJN P., JEŽEK J. a kol. *Kurs obchodního práva*. Praha, 2002. s. 20.

oprávnění měl, toho postavení v obchodních aktivitách bylo značně výhodnější. Institut obchodu prolínal tehdejší římský právní řád téměř bezezbytku. Krom práva věcného a obligačního, byl obsažen také v normách práva rodinného. Velký význam při „modernizaci“ římskoprávních obchodních norem měly prétorské edikty. Jejich pružná aplikace, tak potřebná pro hladký chod každého obchodu, velkou měrou podporovala rozmach podnikání, a to i na mezinárodní úrovni. Ona pružnost ještě vygradovala společně s rozvojem neformálních konsenzuálních kontraktů. Jednalo se např. o trhovou smlouvu, odpovědnost za vady (faktické i právní), dohodu o koupi na zkoušku, výhradu zpětného prodeje atd. Důležité postavení v rámci obchodování měl i „cizinecký“ praetor (praetor peregrinus), který měl na starosti soudní rozhodování mezi římskými občany a cizinci, nebo cizinci navzájem. Inovátorské byly především jeho vyhlášky. Skrze ně pronikaly do římského práva východní (především helénistické) právní instituty. Toto právo, utvářené praetory, se později stalo základem pro evropský právní vývoj²⁴.

Co se týče středověku, tak zde významnou roli sehrála politická i ekonomická roztržičnost, která determinovala i oblast práva. S tím např. souvisely i obchodní překážky v podobě různosti měr a vah, nejruznějších cel nebo nedostupnosti některých dopravních cest. Obchod se dostával pod regulaci především obyčejovými pravidly, partikulárním městským právem, cechovními předpisy nebo privilegii. Privilegia byla udělována jednotlivým městům a přiznávala jim zvláštní práva. Později byly vydávány listiny, které privilegia potvrzovaly, rozšiřovaly, popř. omezovaly. Podstatné je, že i přes onu zmíněnou rozdrobenost, si svůj vliv a význam zachoval námořní obchod, a to především díky rostoucí poptávce po luxusním zboží z Orientu. Obchod ve vnitrozemí (11. a 12. století) se profiloval především v období výročních městských trhů. Tyto trhy zaštiťoval speciální ochranou panovník, pod dozorem tržních soudců a výboru kupců. Trhy nabývaly na významu především díky rostoucím finančním transakcím, mezi nimiž především nová pravidla směnečného styku nabyly velmi brzy na důležitosti a oblíbenosti²⁵.

Z výše uvedených důvodů se kolem trhů²⁶ stále více soustřeďovaly zájmy celého evropského obchodního stavu. Tím pádem rostl i počet obchodních styků

²⁴ BARTOŠEK M. *Dějiny římského práva*. Praha, 1988, s. 109.

²⁵ URFUS V. *Zdomácnění směnečného práva v českých zemích a počátky novodobého práva obchodního*. Praha, 1959, s. 14.

²⁶ Jedny z nejvýznamnějších trhů byly např. v Champagni, kde se nakonec konaly téměř celoročně.

v této oblasti. Paralelně s tím však rostla i potřeba právní ochrany těchto nově vznikajících vztahů. Na důležitosti tak nabývaly tržní soudy. Význam těchto soudů spočíval především v možnosti všech obchodníků, bez ohledu na národnost, domoci se ochrany při nedodržení jednotlivých závazků. Zároveň byly tyto soudy významné kvůli své dostupnosti a pružnosti, neboť byly vykonávány přímo na daném místě. Skrze výše uvedené pochody se trhy postupně stávaly téměř samostatnými správními a soudními celky, které se vymezovaly od okolního území. Stejně tak se začali vymezovat kupci od ostatních obyvatel ve městě, což vyústilo až v konstituci nového samostatného stavu se specifickým právním řádem. W. Mitchell proto středověké kupecké právo definuje jako: „*soubor pravidel a zásad vztahujících se na obchodníky a obchodní transakce, které se odlišovalo od obecného práva platného v dané zemi*²⁷.“ Dle V. Urfuse pak kupecké právo ve středověku představuje: „*souhrn zvláštních stavovských práv jednotlivých stavů či tříd, jako takové tvořící vlastní relativně samostatnou část feudálního městského práva*²⁸.“

Pro rozvoj obchodu byla dále velmi významná středověká severoitalská města, popř. městské státy, jako např. Lombardie - proslulá především díky půjčováním na úvěr se znalostí zástavního práva (*casane*), Benátky – vlivem příznivé geografické polohy jsou dodnes centrem obchodu. Dále Pisa, Janov, Florencie. Za vše mluví i to, že italscí obchodníci byli angažováni a expedovali do dalších koutů světa, především do jižní Francie. Významné postavení italských obchodníků vystihuje i ten fakt, že přibližně od 12. století se začali podílet i na správě měst a patřili mezi váženou sortu městských obyvatel. Ve stejném století se začali sdružovat do zájmových společenstev, tzv. cechů. Cechy disponovaly relativně vysokým stupněm vnitřní autonomie i samosprávy. Jurisdikci zde vykonávali představení cechů, tzv. konsulové, jejichž působnost se postupně začala rozšiřovat i na osoby stojící mimo cechy. Postupem času se tak z těchto konsulárních soudů začaly stávat soudy obchodní, které vycházely z obchodněprávních pravidel bez ohledu na to, zda strana sporu byla ze stavu kupeckého či jiného. V tomto postupu lze už s určitou nadsázkou spatřovat zárodky obchodního práva v moderním slova smyslu²⁹.

²⁷ MITCHELL W. *Essay on the Early History of the Law Merchant*. New York, 1968, s.10.

²⁸ URFUS V. *Zdomácnění směnečného práva v českých zemích a počátky novodobého práva obchodního*. Praha, 1959, s. 20.

²⁹ KRČMÁŘ J. *Základy Bartolovy a Baldovy teorie mezinárodního práva soukromého*. Praha, 1910, s. 72-3.

2.1 Obchodní právo v českých zemích do 17.stol.

Cechy byly velmi podstatné i pro vývoj obchodního práva v českých zemích. Vznikaly ve městech, v dobách, kdy jednotlivá města tvořila uzavřený hospodářský celek. Zárodky pozdějších cechovních zřízení můžeme nalézt v řemeslnických bratrstvech, která původně vznikala s náboženským zaměřením. Poměrně brzy však u nich převládla hospodářská činnost. S prvním cechem se u nás setkáváme okolo roku 1318, jednalo se konkrétně o cech krejčířů na Starém městě pražském. Následovaly pak další, avšak největší rozkvět cechů lze spatřovat v 16. století³⁰. V této době můžeme u nás nalézt tři skupiny osob, které se zabývaly obchodem. První skupina byli obchodníci, kteří byli pevně svázáni s městem, ve kterém žili a kde se také často narodili. Dále to byli kupci, kteří zprostředkovali směnu mezi městy, popř. i v mezinárodním měřítku. Poslední skupinu tvořili podomní obchodníci – kramáři, šmejdíři, ti nebyli téměř nijak organizováni, za to obchodnická a kupecká sdružení se u nás označovala jako tzv. konfraternity. Jejich organizace velmi připomínala organizaci cechů. V čele stáli doživotně volení starší, potvrzováni městskou radou. Rozhodujícím orgánem bylo shromáždění členstva. Oproti cechovnímu zřízení se zde můžeme setkat s některými novými orgány, jako byl např. ansager, zabývající se proclením zboží, uschovatel zboží nebo sekretář konfraternity³¹.

Podstatná je i odpověď na otázku, jakým právem se příslušníci kupeckých konfraternit řídili? Popř. existovalo nějaké původní české obchodní právo? Odpověď je zde jasná, neboť nic takového v našich právních dějinách, alespoň zpočátku, nenalezneme. Institut obchodu byl upraven v právu městském. S každým založením města bylo spjato i vydání městského privilegia společně s tzv. sdělením, kde bylo stanoveno, kam se mají měšťané obracet při potřebě právního naučení. V tomto sdělení bylo stanoveno, které právo pro ně bude právem tzv. vrchním. Tento mechanismus zapříčinil, že s postupem času do Čech a na Moravu začalo pronikat právo německé, a to jak v podobě tzv. magdeburského práva (severní Čechy a Morava, Slezsko, Lužice), kde vrchní stolicí bylo saské právo³², tak i v podobě tzv. švábského práva, někdy nepřesně označováno jako norimberské právo, které

³⁰ MALOVSKÝ-WENIG A. *Naše živnostenské právo*. Praha, 1947, s. 26.

³¹ Tamtéž.

³² recipováno skrze Saské zrcadlo.

zahrnovalo zbytek Čech i Moravy. Nepřesnost tohoto označení spočívala v tom, že zatímco pro magdeburskou/saskou oblast byl až do 16. století odvolací stolicí Magdeburg, tak do Norimberka se strany brzy přestaly odvolávat a vznikly dvě „domácí“ vrchní práva (Litoměřice a Olomouc)³³.

Krom výše zmíněných „německých práv“ mělo vliv na tvorbu obchodních pravidel na našem území i tzv. flanderské právo³⁴ a také, již několikrát zmíněné, římské právo. Nešlo však o klasické římské právo, ale spíše o tzv. *ius commune*, tedy právní pravidla utvářená v severní Itálii příslušníky komentátorské školy. Přibližně od husitských válek nabralo na významu i právo aplikované a „vytvářené“ soudem Starého města v Praze. Tato soudní praxe městských soudů byla později i zaznamenávána. Prvním dokladem, který obsahoval zaznamenané spory mezi obchodníky, byla tzv. Kniha písaře Jana (Schöffebuch – kniha šéfu) z roku 1353. Na Moravě platila jako zákoník až do zavedení Koldínova zákoníku pro moravská města, tedy do roku 1680. Kniha písaře Jana byla v podstatě příručka obsahující právo trestní, procesní předpisy a z velké části právo soukromé. Z obchodního práva se rozhodnutí týkala především kupních smluv, smluv o půjčení věci a okruhů týkajících se platnosti, zajištění a splnění závazku³⁵.

Významným dokladem bylo i privilegium Vladislava Jagellonského z roku 1498, které zakazovalo cizím obchodníkům (v praxi především norimberským) vykonávat kupecké řemeslo, pokud nebyli členy některých z kupeckých cechů. Navazovalo na podobná opatření Karla IV. a Václava IV. Leopoldem I. bylo roku 1671 rozšířeno na celé území Čech³⁶.

Evropským unikátem byla první kodifikace městského práva tzv. „Práva městská Království českého“ Pavla Kristiána z Koldína (první návrh z roku 1558, r. 1579 tisk a r. 1580 potvrzena její závaznost pro soudní praxi). Co se týče obchodního práva, tak zde byly významné především tituly „O prodejších, kupování o trzích rozličných item o správách a o vkráčování v trhy právem spravedlnosti, přátelstvím aneb příbuzenstvím“, „O půjčkách“ nebo „O rukojemství“, kde byly upraveny instituty jako např. kupní smlouva, ochrana nabytí v dobré víře, hypotéky, ochrana

³³ MALÝ K. a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha, 2003, s. 97.

³⁴ především v některých slezských a lužických městech jako např. Zhořelec, Středa, Budyšín.

³⁵ MALÝ K. a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha, 2003, s. 97.

³⁶ Tamtéž, s. 204.

kupujícího při krádeži i některé základy pojištění. Není překvapivé, že celé toto dílo bylo silně ovlivněno římským právem, zajímavostí však už je to, že přes oficiální závaznost potvrzenou apelačním soudem roku 1580 se toto dílo prosadilo až o několik let později. Paradoxně po tomto uznání ale platilo až do 18. století a ustanovení o majetkových právech byla zrušena až Všeobecným občanským zákoníkem³⁷.

Po dočtení této podkapitoly je poněkud zarážející, jak je možné, že po tak dlouhou dobu neexistovala na českém území kompletní a ucelená úprava obchodního práva. Ono lze na tento problém nazírat ještě širěji, neboť ucelenou úpravu nebylo možné dohledat ani v celoevropském měřítku. Podle mého názoru za tím vším stojí samotná realita obchodního fungování, jak jsem naznačil již v úvodu mého historického exkurzu, která je plna dynamiky, rychlého a pružného rozhodování. Oproti tomu poměrně strnulý právní systém doby, méně uspěchaný životní rytmus a tehdejší společenská „nevyzrálost“ rozvoji kodifikace obchodního práva stále ještě nepřáli. Obrat přišel až s 18/19. stoletím.

2.2 Nástin rakouských kodifikačních snah v obchodním právu

Roku 1654 přednesl P. H. Morgenthaler na německém říšském sněmu projev, ve kterém navrhoval omezení dovozu spolu s rozvojem specializované manufakturní výroby. Jeho návrh tedy vycházel ze zásad merkantilismu, jednoho z nových pohledů na úlohu státu v hospodářské oblasti. Toto merkantilistické učení je silně spjato s obchodem, což dokládá i jeho základní myšlenka, kterou bych zjednodušeně přeložil jako „bohatství státu závisí na aktivní bilanci zahraničního obchodu“. Proto byla v 60. letech 17. stol. např. založena Orientální společnost pro obchod s jihovýchodní Evropou (r. 1719 obnovena) nebo roku 1718 Východoindická kompanie³⁸.

Habsburské obchodní zájmy směřovaly v této době především do německých států a na Balkán. Ruku v ruce s touto zahraniční inspirací se postupně začaly zakládat i první akciové společnosti³⁹. S rozvojem něčeho je často spojen úpadek

³⁷ MALÝ K. a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha, 2003, s. 97.

³⁸ KÖBLER G. *Lexikon der europäischen Rechtsgeschichte*. München, 1997, s. 371-3.

³⁹ první u nás byla Hedvábnická společnost z roku 1724.

něčeho jiného, v této době se jedná konkrétně o úpadek cechovního zřízení. Ten byl způsoben např. vydáním Řemeslnického patentu z roku 1731, dle kterého se nové cechy musely schvalovat vrchnostensky, vyhláškou gubernia z roku 1836 č. 46 596, kde byl zveřejněn seznam uznaných cechů, či císařským patentem z roku 1725, podle kterého mohli na českých nezávisle působit i další živnostníci, bez učednické praxe, popř. i z nemanželských rodin. Celkově lze říci, že úpadek cechů byl velkou měrou zapříčiněn centralistickými zásahy státu do obchodních záležitostí, a to jak ve snaze omezit cechovní zřízení, tak i regulovat jednotlivé typy živností. Definitivní konec cechovního zřízení přinesla průmyslová velkovýroba, díky které bylo možné v továrnách zaměstnávat dělníky i bez cechovní výchovy. Cechy byly fakticky nahrazeny až kolem roku 1850, kdy začaly vznikat první řemeslnicko-živnostenské besedy a obchodní a živnostenské komory⁴⁰.

V reakci na skutečný stav v zemi byl v roce 1859 vydán živnostenský řád, který lze označit za první zdařilý pokus o unifikaci práva v rámci habsburské monarchie. Tento řád totiž platil⁴¹ i v Uhrách, ale pouze jen do roku 1872. Zajímavostí je, že jen v první polovině 19. stol. existovalo vedle sebe deset směnečných řádů, z nichž do poloviny 19. stol. bylo osm v platnosti. Základ těchto pozdějších úprav tvořil tzv. směnečný a merkantilní řád z roku 1717 (obnoven 1763). Původně platil pouze pro území Čech a pro dolnorakouské dědičné země. Následně byl rozšířen i na Krajinu a Štýrsko. V Dolních a Horních Rakousích mimo to platily i faltní řády z r. 1734, které z institutů obchodního práva obsahovaly především protokolování obchodních firem a vedení obchodních knih⁴².

Z výše uvedeného je zřejmé, že obchodněprávní vývoj v této době byl velmi složitý a neuspořádaný. Dokládá to i fakt, že německo-rakouské obchodní zákonodárství (rakouské země, Čechy, Morava, Slezsko) se řídilo především merkantilním řádem z roku 1763. Druhá oblast tzv. francouzského obchodního zákonodárství (Lombardsko-Benátské království, Tyroly, Dálmácie) využívala napoleonský Code de commerce, a to dle italského překladu. Třetí oblast Uher (ostatní země habsburské monarchie) stále vycházela z obchodních obyčejů inspirovaných římským právem⁴³.

⁴⁰ URFUS V. *O právní úpravě manufakturní výroby u nás v 18. stol.* 1955, s. 122-155.

⁴¹ Neplatil pouze v Benátsku a Vojenské hranici.

⁴² MALOVSKÝ-WENIG A. *Naše živnostenské právo.* Praha, 1947, s. 29-42.

⁴³ Tamtéž.

Tento stav trval až do 1. června 1811, kdy byl vyhlášen⁴⁴ Všeobecný občanský zákoník (dále jen „ABGB“). Speciální postavení v historii obchodního práva má tento zákoník především proto, neboť v této době nakrátko pominuly snahy o samostatnou obchodněprávní kodifikaci, a ABGB zaujal postavení základní normy pro obchodní činnost. Jeho využitelnost pro obchodní právo spočívala především v ustanoveních majetkového práva, konkrétně práva smluvního (§995 v Hlavě 21. nazvané „O smlouvě o zápůjčku“), dále pak v zastupování při obchodování (§1002-1033, Hlava 22.), nebo v Hlavě 27. pojmenované „O smlouvě o společenství statků“. Mezi negativa však patřilo to, že zde stále nenalezneme oddíl věnovaný komplexně obchodníkům, což způsobovalo nejednotnost v chápání jejich postavení. V některých paragrafech (§1179, §1182, §1193) můžeme nalézt pouze v krátkosti pojmy obchodník a obchod. ABGB sice potíral rozdíly mezi právními úpravami platných v jednotlivých částech monarchie, ale jednotnou kodifikaci, která by usnadnila obchodování, stále nenabídl⁴⁵.

Podobně dopadly i další pokusy o kodifikaci obchodního práva v habsburské monarchii, které můžeme rozdělit do následujících tří etap. První etapa byla představována dvorskou komisí právních věcí, jejíž referentem byl jmenován roku 1809 rada dolnorakouského obchodního a směnečného soudu Johann Michael von Zimmerl. Návrh obchodního zákoníku této komise obsahoval 5 knih, které upravovaly právo obchodních společností, právo směnečné, námořní, konkurz a směnečné procesní právo. Kodifikační práce byly však v roce 1814 ukončeny⁴⁶.

Druhá etapa kodifikačních prací byla zahájena rokem 1842, a to obnovou Dvorské komise. Tato etapa vycházela ze zahraničních vzorů, nejvíce z francouzského Code de commerce. Na pracích se podíleli především významní obchodníci, úřady a představitelé obchodu ve velkých městech. Oproti první etapě neobsahoval nově vzniklý návrh právo směnečné, konkurzní ani námořní. Zamýšlený kodex měl být ve vztahu lex specialis k ABGB. Návrh byl silně centralistický, neboť celá říše měla vytvořit jednotné území. V roce 1853 byly však kodifikační práce opět zastaveny⁴⁷.

⁴⁴ Roku 1852 byl zaveden také pro Uhry, jako další pokus o jednotící prvek.

⁴⁵ Obecný zákoník občanský ze dne 1.6.1811, 946/1811 Sb., dostupné na: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjygeyv6ojugywtcna>, 1.3.2018.

⁴⁶ RANDA A. *Soukromé obchodní právo rakouské*. Praha, 1908, s. 20-21.

⁴⁷ Tamtéž.

Třetí etapu můžeme datovat od r. 1853, kdy ministerstvo pro obchod iniciovalo nový návrh. Ministr obchodu v. Bruck tímto návrhem sledoval vytvoření velkoněmecké středoevropské celní unie pod rakouským vedením. Do doby jejího vytvoření chtěl, aby došlo k souladu rakouského celního systému a zákonodárství s vyspělými německými státy. Tento návrh byl následně v roce 1855 přepracován ministerstvem spravedlnosti a lehce modifikován v roce 1857. Odsud už to byl pouze krůček k přijetí Všeobecného obchodního zákoníku. Zároveň je to i vysvětlením, proč obchodní zákoník vznikl tak, jak vznikl⁴⁸.

Závěrem této kapitoly bych rád uvedl, že i když se obchodní právo utvářelo po mnohá staletí, jsou jeho základní teze nadčasové a věčné. Cíleně jsem proto při svém historickém exkurzu poměrně detailně zavítal do úplných počátků obchodního práva, neboť již zde byl položen základ, z kterého se dodnes vychází. Jako příklad lze uvést tzv. kupecké právo, které zdatně navazovalo na klasické instituty práva římského. Charakteristická pro něj navíc byla určitá uniformita s mezinárodními prvky, díky čemuž se z něj postupně stalo tzv. *ius mercatorum*, tedy jakási samostatná část právního řádu každé země⁴⁹.

3. Všeobecný obchodní zákoník, jeho vznik a obsah

3.1 Přijetí Všeobecného obchodního zákoníku

Jak jsem již zmínil v minulé kapitole, tak Všeobecný obchodní zákoník 1862 završil předchozí neúspěšné pokusy o ucelenou kodifikaci v obchodním právu. Podstatné pro jeho vznik bylo usnesení spolkového sjezdu německých států ze dne 17. dubna 1856, podle kterého bylo rozhodnuto o zřízení speciální komise k vypracování obchodního kodexu. Tato komise byla vytvořena z 25 zástupců jednotlivých vlád, významných obchodníků a právníků ze všech 21 spolkových států. Každý zúčastněný stát zde disponoval jedním hlasem. Na začátku roku 1857 zahájil bavorský ministr von Ringelmann práce na osnově zákoníku⁵⁰.

⁴⁸ RANDA A. *Soukromé obchodní právo rakouské*. Praha, 1908, s. 20-21.

⁴⁹ URFUS V. *Historické základ novodobého práva soukromého*. Praha, s. 126.

⁵⁰ STAUB, H., *Kommentar zum Allgemeinen Deutschen Handelsgesetzbuch*. Wien: Manz Verlag, 1910.

Jako podklad mu především posloužily návrhy vypracované Pruskem, rakouský ministerský návrh z roku 1855 a rakouský revidovaný návrh z roku 1857. Posléze byly zřízeny dva speciální obchodněprávní výbory, které se prací na novém kodexu velmi intenzivně zabývaly. První řešil vlastní legislativní práce a úpravu jazyka, druhý byl zaměřen především na redakci textu a vedení protokolů o samotných legislativních jednáních⁵¹. Tyto protokoly⁵², zaznamenávající jednání o podobě zákoníku, se později staly velmi váženými texty, neboť plnily funkci interpretační pomůcky jednotlivých ustanovení Všeobecného obchodního zákoníku při jejich aplikaci v praxi⁵³. Nakonec došlo celkem k 588 schůzím těchto výborů⁵⁴, než byl návrh obchodního zákoníku dne 14.3.1861 předložen spolkovému shromáždění. Mezi lety 1861-1865 byl přijat⁵⁵ všemi členskými státy Německého spolku⁵⁶ pod názvem „Allgemeines Deutsches Handelsgesetzbuch (ADHGB)⁵⁷“.

Výše uvedený postup zmiňovala i preambule uvozovacího zákona: *Zákoník obchodní, navržený dle nařízení spolkového shromáždění německého zvláštní komissí, při níž spolu působili též zástupci vlády rakouské, nabyt platnosti v sousedních státech spolku německého, přihlížejíce k tomu, že značně zvelebí se obchod s jinými zeměmi, má-li o něm zákonodárství společné, zároveň pak na mysli majíce zvláštní poměry rakouské. Uvádí se zákoník shora naznačený, pokud obsahuje přední čtyři knihy dle těchto ustanovení v království a zemích, jež v nadpisu jmenovány, za zákon a nabude dnem 1. července 1863 platnosti.* Navíc byla tato preambule důkazem toho, že přijetí kodifikace obchodního práva mělo být v zájmu jak samotných obchodníků, tak jednotlivých států⁵⁸.

3.2 Obsah Všeobecného obchodního zákoníku

Všeobecný obchodní zákoník tvořil jeden celek s Uvozovacím zákonem č. 1/1863 ř. z. ze dne 17. prosince 1862 (60 paragrafů). Uvozovací zákon rušil veškeré

⁵¹ RANDA A. *Soukromé obchodní právo rakouské*. Praha, 1908, s. 20-21.

⁵² Přílohou k nim byly publikovány rakouské návrhy (ministerský a revidovaný).

⁵³ MALOVSKÝ-WENIG A. *Příručka obchodního práva*. Praha, 1947, s. 9.

⁵⁴ Jednání těchto výborů probíhaly až do jara r. 1861.

⁵⁵ Předlitavsko ho přijalo zákonem č. 1/1863 ze dne 17.12.1862, který vstoupil v platnost dne 1.7.1863.

⁵⁶ Německý spolek (německy *Deutscher Bund*) byl politický svazek německých států (hlavně Rakouska (včetně Českých zemí), Pruska, Bavorska, Württemberska, Hannoverská a Saska) v letech 1815 - 1866. Byl vytvořen 8. června 1815 na vídeňském kongresu jako „náhrada“ za Svatou říši římskou, která zanikla v roce 1806.

⁵⁷ RANDA A. *Soukromé obchodní právo rakouské*. Praha, 1908, s. 20-21.

⁵⁸ Uvozovací zákon Všeobecného obchodního zákoníku, zákon č. 1. 1863 ř.z.

ostatní zákony a nařízení rakouského obchodního práva, u kterých nebylo vysloveně stanoveno, že zůstávají v platnosti, a to konkrétně paragrafem 1, který zněl: *Dne 1. července 1863 pozбудou platnosti všechny zákony a nařízení, kteréž jednají o věcech zákonníku obchodního, leč by v tomto uvozovacím zákonu stanoveno bylo, že i na dále v platnosti zůstaly, neb v zákonníku zemském obchodním by poukázáno bylo na zákony zemské*⁵⁹. V platnosti takto zůstaly např. Codice di commercio, Editto politico di navigazione (1774) a Ordonnance pour la marine (1861), jako prameny rakouského soukromého práva námořního⁶⁰.

Obchodní zákoník byl rozdělen do 4 knih a byl tvořen 431 články, které byly členěny do oddílů. Systematika zákoníku vypadala následovně:

První kniha nesla název „O obchodnictvu“ (čl. 4 - 84c), byla tvořena články o obchodním rejstříku, obchodních firmách, obchodních knihách, prokuristech, obchodních zmocněncích, dohodcích, pomocnících a senzálech. Byl zde vymezen i pojem obchodník.

Druhá kniha „O společnostech obchodních“ (čl. 85 - 249) obsahovala ustanovení o veřejné společnosti, o komanditní společnosti, o komanditní společnosti na akcie a o společnosti akciové.

Třetí kniha „O tiché společnosti a o spolčení se ku jednotlivým obchodům na společný účet“ (čl. 266 - 270) upravovala v názvu uvedené formy podílňictví.

Čtvrtá kniha „O obchodech“ (čl. 271 - 431) vymezovala pojem obchod a jednotlivé jeho formy (koupí, komisionářský obchod, obchod zasilatelský a povoznický). Vedle těchto ustanovení obsahoval Všeobecný obchodní zákoník i obecnou část o obchodu, v níž bylo upraveno např. všeobecné závazkové právo. V této části však absentovaly instituty jako směnky, konkurz nebo obchodní soudnictví⁶¹.

V čl. 1-2 obchodního zákoníku a §1 uvozovacího zákona byly stanoveny hlavní prameny tehdejšího obchodního práva. Jednalo se o:

a) Všeobecný obchodní zákoník,

⁵⁹ § 1 Uvozovacího zákona Všeobecného obchodního zákoníku, zákon č. 1. 1863 ř.z.

⁶⁰ DOMINIK, R., KIZLINK, K. *Obecný zákoník obchodní*. Praha, 1927. s. 6.

⁶¹ Všeobecný obchodní zákoník, zákon č. 1. 1863 ř.z.

- b) některé starší zákony (§ 1-5 uvozovacího zákona), privilegia některých obchodních ústavů, pozdější dodatky⁶² jako např. zákon burzovní (1875) nebo zákon o veřejných skladištích (1889),
- c) směnečný řád⁶³ z r. 1850, který zůstal v nezměněné podobě i nadále v platnosti,
- d) podpůrné prameny, konkrétně šlo o občanský zákoník a obchodně-právní obyčej⁶⁴.

Právě pojetí obchodního obyčeje jako pramene obchodního práva vyvolalo akademickou diskuzi o významu tohoto pojmu. Všeobecný obchodní zákoník používal totiž kromě pojmu obchodní obyčej i pojmy obchodní zvyk (čl. 279) a místní obyčej (čl.82). S touto pojmovou nejednotností se vypořádal např. Antonín Randa tak, že vymezil jednak obchodní obyčej právní, jenž sloužil jako pramen práva, a jednak místní obyčej (co jest obvyklé), tedy jakousi faktickou zvyklost, která pramenem práva nebyla, ale sloužila jako významný nástroj k interpretaci práva⁶⁵. Proti tomu byli Rudolf Dominik a František Rouček, kteří tvrdili, že nelze odlišovat obyčej právní a faktické, neboť ať se už nazývají obyčejovým právem nebo obchodním mravem, tak stále odvozují svou platnost ze zákonného předpisu⁶⁶.

Já osobně se pro účel této práce přikláním spíše k A. Randovi a optikou článků 82, 279,285 Všeobecného obchodního zákoníku bych obchodní obyčej chápal jako platný bez dalšího, oproti tomu obchodní zvyklost jako závaznou pouze tehdy, byla-li smluvními stranami do smlouvy přímo začleněna. Proto si i myslím, že obchodní právo dané doby bylo pojímáno flexibilněji než právo občanské, viz čl. 1 obchodního zákoníku, podle kterého měl být předpis práva obchodního použit přednostně před předpisem práva občanského, pokud nebyla stanovena výjimka⁶⁷.

Výjimka byla stanovena např. u otázky interpretace. Zde se zásadně vycházelo z obecných interpretačních pravidel obsažených v ABGB. § 6 ABGB přímo stanovoval, že se má vycházet z významu slov, a to v jejich souvislosti, tak jak to zákonodárce zamýšlel. §7 ABGB stanovoval použití právní analogie, a to konkrétně slovy: *Nelze-li právní případ rozhodnouti ani podle slov ani z přirozeného*

⁶² Tyto dodatky reagovaly především na rychlý rozvoj obchodních vztahů.

⁶³ Směnečný řád byl nahrazen až zákonem č. 1/1928 Sb.

⁶⁴ Čl. 1-2 Všeobecného obchodního zákoníku, zákon č. 1. 1863 ř.z.

⁶⁵ RANDA A. *Soukromé obchodní právo rakouské*. Praha, 1908, s. 38.

⁶⁶ DOMINIK, R. *Časopis pro právní a státní vědu*. 1924, roč. 7, s. 119.

⁶⁷ viz čl. 309 Všeobecného obchodního zákoníku, zákon č. 1. 1863 ř.z.

*smyslu zákona, jest hleděti k podobným případům v zákonech zřejmě rozhodnutým, a k důvodům jiných, s tím příbuzných zákonů. Zůstane-li právní případ ještě pochybný, musí býti rozhodnut podle přirozených zásad právních, se zřetelem k okolnostem pečlivě shrnutým a zrale uváženým*⁶⁸.

Pokud ani vodítka právní analogie nepomohlo, tak se následně postupovalo dle zásad přirozeného práva. V obchodně právní praxi to znamenalo vycházet především z již dříve zmíněných protokolů o jednáních výborů ustanovených k tvorbě Všeobecného obchodního zákoníku⁶⁹.

3.3 Obchody

Pro pochopení materie obchodního zákoníku jsou nejpodstatnější dva pojmy, a to pojem „obchod“ (obchodní jednání- Handelsgeschäft) a pojem obchodník (kupec-Kaufmann). Pod pojmem obchod se skrývaly smlouvy taxativně vymezené v čl. 271-273. Navíc uvedené smlouvy bylo možné ještě dále dělit na obchody absolutní (objektivní, čl. 271) a relativní (subjektivní, čl. 272, 273). Absolutní obchody šlo definovat jako právní jednání, které muselo směřovat k dosažení zisku, bez ohledu na to, kdo, a jakým způsobem, jej provozoval. Podle čl. 271 se jedná o:

- 1) Úplatné nabývání zboží (koupí nebo jiným způsobem), konkrétně movitých věcí nebo cenných papírů, které byly určeny k obchodu, a to s úmyslem dané zboží zase za úplatu zcizit. Šlo sem zařadit např. spekulativní koupí, kde nebylo podstatné, zda-li došlo k převodu zboží po nějaké úpravě, či bez úprav.
- 2) Převzetí dodávky zboží, cenných papírů určených k obchodu, nebo jiných movitých věcí, které byly dodavatelem k tomuto účelu sjednány. Ve své podstatě šlo o dodací smlouvu nebo spekulativní prodej, při kterém se oproti spekulativní koupí zcizovalo zboží s úmyslem jej koupit⁷⁰.
- 3) Převzetí pojištění. Za pevně určenou prémii šlo pojistit věc movitou i nemovitou, bez ohledu na to, o jaké nebezpečí se jednalo. Obchody zde činil svým jménem pojišťovatel, nikoliv pojištěný.

⁶⁸ §6-7, Obecný zákoník občanský ze dne 1.6.1811, 946/1811 Sb., dostupné na: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjygeyv6ojugywtcna>, 5.3.2018.

⁶⁹ RANDA A. *Soukromé obchodní právo rakouské*. 1908, s. 27-29.

⁷⁰ ROUČEK, F. *Československé právo obchodní*. Praha, 1938. s. 63.

4) Převzetí dopravy osob nebo zboží na moři a poskytnutí zápůjček za loď.

Jednalo se tedy o způsob námořní dopravy a námořních zápůjček.

Jako 5. bod lze do jisté míry označit i burzovní obchody, neboť zákon č. 67/1875 ř.z., burzovní zákon, je v § 14 označil za absolutní obchody. Konkrétně se jednalo o veškeré obchody uzavřené během předem daných burzovních hodin, ve veřejné burzovní místnosti, a to s předměty, s kterými bylo povoleno na dané burze obchodovat, a byly uvedeny na burzovní listině⁷¹.

Články 272 a 273 obsahovaly výčet tzv. relevantních (subjektivních) obchodů. Tyto obchody byly definovány jako právní jednání, jež byla provozována po živnostensku nebo jednorázově v rámci živnosti obchodníka, která však záležela na jiných obchodech. Do tohoto výčtu spadalo:

- 1) Jednání bankéřů a peněžoměnců související s oběhem peněz, cenných papírů a s zprostředkováváním úvěrů.
- 2) Jednání komisionářů, speditérů, dovozníků dopravujících zboží a ústavů pro dovoz osob.
- 3) Obchody nakladatelské a knihkupecké převyšující úroveň řemesla.
- 4) Jednání při zprostředkování a uzavření obchodů pro jiné osoby.
- 5) Jednání při smluvním přepracování a zpracování movité věci pro jiné osoby, převyšující meze řemesla. Podle § 6 zákona o veřejných skladištích č. 64/1889 ř.z. byly prohlášeny za relativní obchody i smlouvy o provozování veřejných skladišť.
- 6) Článek 273 Všeobecného obchodního zákoníku zmiňoval tzv. relativní pomocné (vedlejší) obchody. Zde šlo o veškerá právní jednání, která souvisela s provozováním živnosti obchodníka, např. pořízení materiálu, náradí a dalších movitých věcí, které měly být v souvislosti s provozem živnosti využity či spotřebovány. Čl. 274 toto ustanovení doplnil o vyvratitelnou právní domněnku, podle které se mělo v pochybnostech přihlížet k dané smlouvě obchodníkem uzavřené (nebo podepsanému dlužnému úpisu) jako na smlouvu patřící do provozu obchodní živnosti obchodníka. Naopak čl. 275 výslovně vyloučil z této skupiny obchodů smlouvy o věcech nemovitých, které označil jako tzv. absolutní neobchody⁷².

⁷¹ ROUČEK, F. *Československé právo obchodní*. Praha, 1938. s. 63.

⁷² Čl. 272-275 Všeobecného obchodního zákoníku, zákon č. 1. 1863 ř.z.

A. Randa výše uvedené dělení na absolutní a relativní obchody pojal ještě i z jiného úhlu pohledu. Rozdělil tyto obchody na základní a pomocné, kde základní byly ty absolutní a relativní obchody, které provozovatele činily obchodníkem, a zároveň zakládaly jeho obchodnickou povahu. Stručně řečeno, byly to všechny obchody uvedené v čl. 272. Oproti tomu pomocné obchody byly ty obchody, jenž provozovatele nečinily obchodníkem, jelikož vycházely z předpokladu, že osoba již dané obchody v postavení obchodníka provozovala. Jedná se o relativní obchody obsažené v čl. 273. Dále se v literatuře můžeme setkat s dělením na obchody jednostranné a dvoustranné, kde již z názvu bylo zřejmé, že hlavní rozdíl tkvěl v tom, zda právní jednání šlo označit za obchod jen u jedné zúčastněné strany, nebo u obou⁷³.

3.4 Obchodník (kupec)

Dalším významným pojmem, který byl obsažen ve Všeobecném obchodník zákoníku, byl pojem „obchodník“. Jako obchodníka bylo možné označit tu osobu, která živnostenským způsobem provozovala některý z obchodů uvedených v čl. 271-273. Podstatné je, že postava obchodníka byla v dané době odlišná od postavy průmyslníka. Vycházelo to i ze samé podstaty tehdejšího obchodního práva, které se zaměřovalo spíše na směnu zboží, než na průmyslovou výrobu⁷⁴.

Negativem této definice byla však ta skutečnost, že v posledních větách čl. 272 a čl. 273 bylo jako obchod vymezeno to, co provozoval obchodník. Přímou v zákoně tak vznikla určitá nejasnost spočívající v tom, že nejprve byl pojem obchod vymezen přímo v souvislosti s pojmem obchodník, ale v další části byl obchod charakterizován spíše jako jednání obchodníka. Za další negativum označil A. Randa i to, že u definice obchodníka bylo vynecháno slovní spojení „vlastním jménem“. A. Randa tak definoval obchodníka spíše jako osobu, která vlastním jménem a živnostenským způsobem provozovala některý z obchodů vymezených v čl. 271 pod č. 1-4, nebo dle čl. 272 pod č. 1-5⁷⁵.

⁷³ RANDA, A. *Soukromé obchodní právo rakouské (1908)*. Praha, 2008. s. 59.

⁷⁴ Tamtéž, s. 63.

⁷⁵ Tamtéž, s. 62.

V předchozích odstavcích poměrně často zmiňuji v souvislosti s pojmem obchodník pojem „osoba“. Podle občanského zákoníku dané doby mohla obchodníkem být osoba právnická i fyzická. F. Rouček ji však připisuje ještě jeden podstatný znak, a to kupeckost. Kupeckost pojímá jako *differentia specifica*, díky které se odlišuje kupec od jiných osob právnických. Kupeckost rozděluje na obecnou, zvláštní a fiktivní. Po splnění této podmínky mohl být obchodníkem jak muž, tak i žena. Manželka navíc musela získat souhlas od svého manžela, ten však mohl být udělen i mlčky. Dalším specifickým bylo, že obchodník podnikal pod svou firmou. Šlo o jméno, pod kterým se obchodník podepisoval a své jednání provozoval (čl. 15 Všeobecného obchodního zákoníku). Určité odlišnosti představovaly firmy u obchodních společností. Tak např. veřejné obchodní společnosti musely mít ve firmě uvedeno jméno alespoň jednoho ze společníků s dodatkem, že jde o společnost. Komanditní společnosti musely ve své firmě uvádět jméno nejméně jednoho osobně ručícího společníka, a to opět s dodatkem, že jde o společnost. Akciové společnosti volily jméno firmy dle předmětu svého podnikání, zároveň muselo být odlišné od všech ostatních firem, které v okolí působily⁷⁶.

3.5 Obchodní společnosti

Velmi významnou úpravu, především pro pojetí mé diplomové práce, představovaly články knihy druhé a třetí, které pojednávaly o obchodních společnostech. Mezi obchodní společnosti se řadily veřejná obchodní společnost, komanditní společnost, komanditní společnost na akcie a akciová společnost.

3.5.1 Veřejná obchodní společnost

První oddíl II. knihy obchodního zákoníku byl věnován veřejné obchodní společnosti. Ta byla nejjednodušší formou společného obchodování. Konkrétně byla zřízena, *když dvě nebo více osob provozují pod společnou firmou živnost obchodní a když účastenství obmezeno není při žádném ze společníků na vklady majetkové. Ku platnosti smlouvy společenské není potřeba zřízení listiny aneb jiných formálností*⁷⁷.

⁷⁶ ROUČEK, F. *Československé právo obchodní*. Praha, 1938, s. 76-82.

⁷⁷ Čl. 85 Všeobecného obchodního zákoníku, zákon č. 1. 1863 ř.z.

Šlo tedy o uskupení minimálně dvou osob provozujících pod společnou firmou obchodní činnost, kdy ke vzniku došlo uzavřením smlouvy (forma nebyla předepsána). Potřebným prvkem k založení této společnosti byla konkludentní dohoda a faktické zahájení obchodování společníků pod společnou firmou⁷⁸. Společníci ručili za závazky společnosti celým majetkem (neomezeně, nikoliv jen vloženým kapitálem), solidárně (jeden ručitel za druhého a všichni za jednoho), primárně (věřitel se mohl obrátit na kteréhokoliv ze společníků) a stejným dílem⁷⁹.

Takto ručit začínali od chvíle, kdy společnost začala podnikat nebo zápisem společnosti do obchodního rejstříku. Členství ve společnosti bylo možno vypovědět, zisk byl rozdělován rovným dílem. V běžných věcech mohl každý ze společníků plně jednat za společnost, v ostatních případech byl vyžadován souhlas všech společníků. Stejně tak byl souhlas všech společníků vyžadován, pokud by se společník chtěl účastnit na činnosti jiné společnosti. Případná výjimka z těchto pravidel musela být zapsána v obchodním rejstříku. Při jednání za společnost musel každý ze společníků jednat s pílí a péčí, jako by jednal ve svých osobních záležitostech. Přitom vklad do společnosti nebyl povinný⁸⁰.

Veřejná obchodní společnost zanikla prohlášením konkurzu společnosti (stejně tak i konkurzem pouze jednoho ze společníků), uplynutím sjednané doby, vzájemnou dohodou, úmrtím jednoho ze společníků (pokud v činnosti nepokračovali dědicové společníka) nebo ztrátou způsobilosti společníka k právním jednáním⁸¹. Speciálním případem, typickým pro zánik veřejné obchodní společnosti, byla výpověď podaná jedním ze společníků, nebo jeho žádost o zrušení společnosti⁸², o které rozhodoval soud⁸³.

⁷⁸ *Je-li ze směnky zavázána veřejná obchodní společnost, může býti žalován o zaplacení každý veřejný společník, i když sám směnku nepodepsal, jen když jest na směnce znamenání firmy.* Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 17.10.1939 Rc 17421 Rv 781/39.

⁷⁹ Čl. 112 Všeobecného obchodního zákoníku, zákon č. 1. 1863 ř.z.

⁸⁰ Čl. 85-149 Všeobecného obchodního zákoníku, zákon č. 1. 1863 ř.z.

⁸¹ Dnešní rétorikou spíše omezenou svéprávností.

⁸² Důvodem musela být závažná skutečnost, např. neobyčejně obtížné dosažení účelu společnosti, nepoctivost společníka vedoucího závod, zneužití firmy nebo jmění společníka pro své soukromé účely, porušení konkurenčního zákazu. *Jest důvodem ke zrušení veřejné obchodní společnosti, sdělil-li společník společníku, by do podniku nevstupoval, an personál jest poučen ho neposlouchati, a dal-li veřejnosti věděti, že nemá nic společného s druhým žalobcem, a choval-li se k němu nepřístojně.* Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 18.4.1931 Rc 10713 Rv II 882/30.

⁸³ Čl. 85-149 Všeobecného obchodního zákoníku, zákon č. 1. 1863 ř.z.

3.5.2 Komanditní společnost

Komanditní společnost jest zřízena, když se účastní při obchodní živnosti pod společnou firmou vedené jeden neb více společníků jen vklady majetkovými (komanditisté), kdežto při jednom neb více společnicích toto účastenství není tímto způsobem omezeno (společníci osobně ručící). Je-li osobně ručících společníků, pak je ohledně těchto společnost zároveň společností veřejnou. Ku platnosti smlouvy společenské není třeba písemného sepsání⁸⁴.

U komanditní společnosti se tedy provozovaly obchody pod společnou firmou, kde se jeden nebo více společníků účastnilo jen svými majetkovými vklady (komanditisté) a alespoň jeden ze společníků ručil bez jakéhokoli omezení celým svým majetkem (komplementáři). Ti pak celou společnost zastupovali a vedli. Ve výjimečných případech mohli na základě smlouvy společnost vést i komanditisté⁸⁵, jinak jim ale v běžných případech náleželo spíše právo kontroly nad činností společnosti⁸⁶. Vznik společnosti byl opět vázán na zápis do obchodního rejstříku. Vklady společníků mohly být jak v peněžní formě, tak mohla být vložena i společníkova věc. Ta ale musela být vyjádřena v penězích. Způsob zániku společnosti byl upraven jako u předchozí veřejné obchodní společnosti, neboť právní úprava veřejné obchodní společnosti byla pro komanditní společnost úpravou obecnou. Stejně tak na ni navazovala komanditní společnost na akcie, která byla dalším typem obchodních společností⁸⁷.

3.5.3 Komanditní společnost na akcie

Jistina komanditistů může být rozložena na akcie neb na podíly akciové. Akcie neb podíly musí zníti na jméno⁸⁸.

⁸⁴ Čl. 150 Všeobecného obchodního zákoníku, zákon č. 1. 1863 ř.z.

⁸⁵ Ručení komanditisty, jehož jméno jest obsaženo ve firmě komanditní společnosti není omezeno na peněžité pohledávky (závazky), nýbrž se vztahuje i na nároky na plnění nepeněžité (konání nebo opominutí), tudíž i na nároky zdržovací, ledaže by komanditista dokázal, že ten, kdo uplatňuje jeho ručení, znal pravý stav věci a poměry v podniku komanditní společnosti. Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 28.6.1938 Rc 17009 Rv I 3335/37.

⁸⁶ Především měli právo požadovat opis roční bilance, zkoumat její správnost, nahlížet do knih a písemností, podat návrh u soudu, aby hlavní společník kdykoliv sdělil bilanci, podal potřebná vysvětlení a předložil knihy a písemnosti. *Kontrolní právo zaručené tichému společníku čl. 253 Všeobecného obchodního zákoníku jest uplatňovati v řízení nesporném.* Plenární rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 23.4.1931, čj. 916/30.

⁸⁷ Čl. 150-172 Všeobecného obchodního zákoníku, zákon č. 1. 1863 ř.z.

⁸⁸ Tamtéž, Čl. 173.

Komanditní společnost na akcie byla společnost, ve které komanditisté realizovali své vklady v podobě akcií. Vznik této společnosti již nebyl tolik volný jako u předchozích typů společností, ale byl vázán na souhlas státního orgánu, a zároveň musela být doložena notářská či soudní listina s obsahem společenské smlouvy. Tato smlouva pak musela obsahovat veškeré údaje o společnosti. Konkrétně šlo o identifikaci všech osobně ručících společníků (jméno, příjmení, stav, bydliště), firmu, sídlo a předmět podnikání společnosti, dobu, na niž byl zřízen podnik, byl-li omezen na určitou dobu, způsob fungování orgánů společnosti (dozorčí rada složená z komanditistů a valná hromada), způsob zveřejňování veřejných listů a počet akcií s jejich nominální hodnotou. Poté následoval zápis do obchodního rejstříku. Co se týče změny společenské smlouvy, tak ta opět musela být formou notářského či soudního zápisu a byla schvalována státním orgánem⁸⁹.

Stejně jako v případě komanditní společnosti, tak i za komanditní společnost na akcie jednali komplementáři, komanditisté společnost ovlivňovali prostřednictvím valné hromady. Usnesení valné hromady vykonávala dozorčí rada. Již podle názvu tohoto typu obchodní společnost je zřejmé, že komanditní společnost na akcie v sobě obsahovala prvky komanditní a akciové společnosti. A. Randa k tomu dodává, že z hlediska systematiky považovali autoři Všeobecného obchodního zákoníku komanditní společnost na akcie za speciální typ komanditní společnosti, i když by bylo z hlediska obsahu vhodnější ji podřadit pod druh akciové společnosti⁹⁰.

3.5.4 Akciová společnost

Společnost obchodní stane se společností akciovou, když účastní se všichni společníci jen vklady, aniž by osobně ručili za závazky společnosti. Listina společenská rozloží se na akcie neb též na podíly akciové. Akcie neb akciové podíly nejsou dělitelné. Tyto mohou znít na majitele neb na jméno⁹¹.

Akciovou společnost je možné označit za jednu z nejčastěji využívaných obchodních společností dané doby. Její právní základ bylo možné nalézt již ve

⁸⁹ Čl. 173-206 Všeobecného obchodního zákoníku, zákon č. 1. 1863 ř.z.

⁹⁰ RANDA A., *Soukromé obchodní právo rakouské (1908)*. Praha, 2008. s. 181.

⁹¹ Čl. 207 Všeobecného obchodního zákoníku, zákon č. 1. 1863 ř.z.

spolkovém patentu č. 253/1852. Uvedená právní úprava byla roku 1899 rozšířena o akciový regulativ č. 175, který se vztahoval i na bankovní, pojišťovací a úvěrové obchody⁹².

Akciová společnost byla pojímána jako právnická osoba, která vznikala udělením koncese vyjadřující státní souhlas. Koncese byla udělována ministerstvem vnitra, případně panovníkem, po konzultaci s ministerstvem obchodu a financí. Udělení koncese bylo vázáno na splnění předem daných podmínek, a to že zakládaná společnost bude sledovat pouze dovozené cíle, nikoliv ty vedlejší, podnik bude řádně veden, a za to vše zakladatelé⁹³ ručí svými osobními a kapitálovými poměry. Právě na sledovaných cílech dané společnosti závisela výše akciového kapitálu. Ten musel být složen před zápisem akciové společnosti do obchodního rejstříku. Stejně tak docházelo před zápisem k sepsání společenské smlouvy, opět formou notářské nebo soudní listiny. Oproti komanditní společnosti na akcie musela společenská smlouva akciové společnosti obsahovat navíc i způsob přezkoumávání obchodní bilance a zásady, dle kterých se vypočítával a vyplácel případný zisk⁹⁴.

Akciový kapitál byl tvořen akciemi. Akcie byla cenný papír, jenž se vystavoval na majitele (au porteur) nebo na jméno (au nom). Připojoval se k ní kupon, což byl cenný papír představující nárok na dividendu (tj. čistý přebytek snížený o odvod do rezervního fondu), a talon, sloužící jako průkazní lístek. Akcie bylo možné rozdělovat na kmenové a prioritní. Oproti základní kmenové akcií obsahovala ta prioritní právo jejího vlastníka⁹⁵ na přednostní příděl dividendy. Hodnoty akcií byly určovány dle aktuální nabídky a poptávky na burze. Během

⁹² RANDA A., *Soukromé obchodní právo rakouské (1908)*. Praha, 2008. s. 181-185.

⁹³ Akciovou společnost nemohla založit a celý kapitál upsat jediná osoba. Akcie se upisovaly písemným prohlášením, z něhož bylo patrné, že prohlašující chce převzít určitý počet akcií. Postačil tedy i podpis listiny upisovatelů. *Úpis akcií může se týkat jen akcií akciové společnosti teprve zakládané nebo zvyšující svůj akciový kapitál. K úpisu vyžaduje se písemné prohlášení upisovatele, z pouhého ústního příslibení nevzniká ani zakládané akciové společnosti nárok ani druhému smluvní závazek, a to ani tehdy, vykonával-li druhý smluvník proti společnosti akciová práva. Ovšem nemůže druhý smluvník, toliko ústně se zavázavší, žádati zpět, co byl podle svého ústního příslibení skutečně zaplatil.* Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 16.2.1926 Rc 5757 Rv I 1661/25.

⁹⁴ Čl. 207-249 Všeobecného obchodního zákoníku, zákon č. 1. 1863 ř.z.

⁹⁵ Ve vztahu ke společnosti se za vlastníka akcií pokládal ten, kdo byl zapsán v knize akcionářů. Tato zásada však neplatila bezpodmínečně. Ze zmíněného ustanovení čl 183 Všeobecného obchodního zákoníku nebylo možné dovodit, že by vlastníky akcií proti společnosti byly i ty osoby, které ve skutečnosti již vlastnické právo k akciím převedly, zejména v případě znalosti tohoto stavu akciovou společností. *Ví-li akciová společnost, tj. vědí-li zákonní její zástupci, že osoba, zapsaná v knize akcií, není jejich vlastníkem, a že zápisu ten neodpovídá skutečnosti, nemůže se dovolávat předpisu čl. 183 odst. druhý, nýbrž musí přihlídnouti ke skutečnému stavu, jí známému, zejména nesmí nesprávného zápisu toho využít na újmu skutečných akcionářů.* Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 1.4.1925 Rc 4873 R II 92/25.

fungování společnosti neměl akcionář právo žádat vyplacení vkladu, zároveň však neručil osobně za závazky společnosti. Mezi jeho povinnosti především patřilo splacení upsaných akcií. Upsování akcií probíhalo vždy písemnou formou, a to buď tzv. simultánním upsáním, kdy si všichni zakladatelé upsali základní kapitál sami, nebo tzv. sukcesivním upsáním, u kterého se upisovaly akcie veřejně⁹⁶.

Co se týče orgánů akciové společnosti, tak tím nejvýznamnějším byla valná hromada akcionářů. Valná hromada byla svolávána představenstvem. Při hlasování na valné hromadě představovala jedna akcie jeden hlas. Valnou hromadu bylo možné rozlišovat na ustavující, řádnou a mimořádnou. Řádná valná hromada byla svolávána jednou za rok a řešila se zde především účetní uzávěrka. Oproti tomu mimořádnou valnou hromadu bylo možné svolat podle čl. 237 Všeobecného obchodního zákoníku tehdy, pokud to bylo žádoucí v zájmu dané společnosti, vyžádali si to akcionáři s akciemi tvořícími jednu desetinu základního kapitálu, nebo došlo-li k poklesu základního kapitálu pod jednu polovinu. Nezbytnou podmínkou pro platné konání valné hromady bylo její svolání způsobem stanoveným zákonem a stanovami. Oznámení o konání valné hromady muselo obsahovat místo a čas konání, určení statutárních předpisů, způsob prokázání akcionářů k výkonu hlasovacího práva a určení účelu (jednotlivých bodů programu). Ostatní záležitosti mimo program nebylo možné, pod sankcí neplatnosti, projednat. Valná hromada se zpravidla konala v sídle společnosti. Důvodem veškerých těchto opatření bylo to, aby i dozorčí úřad byl informován o konání valné hromady a o záležitostech, o kterých se na ni mělo jednat⁹⁷.

Valná hromada se zpravidla usnášela prostou většinou odevzdaných hlasů. Kvalifikovaná většina byla vyžadována např. u usneseníh o změně předmětu podniku, o snížení a zvýšení základního kapitálu a o zrušení společnosti⁹⁸.

Dalším orgánem bylo představenstvo⁹⁹. Jednalo se o výkonný orgán, který plně zastupoval akciovou společnost. Způsob zřízení představenstva byl uveden ve

⁹⁶ Čl. 207-249 Všeobecného obchodního zákoníku, zákon č. 1. 1863 ř.z.

⁹⁷ Nález Nejvyššího správního soudu ze dne 3.6.1932 A 9942/32.

⁹⁸ *Hlasováním se tvoří projev vůle společnosti. Náležitosti tohoto projevu, zejména usnášecí způsobilosti a potřebnou většinu, nutno posuzovati dle doby, kdy se hlasování skutečně děje, a nikoliv podle nějaké doby dřívější. Akcionáři mohou se vzdáti svého práva hlasovacího zejména tím, že odejdou před hlasováním, a k hlasům jimi zastoupeným nelze pak vůbec přihlížeti, neboť nejsou přítomni.* Nález Nejvyššího správního soudu ze dne 31.10.1933 A 10812/33.

společenské smlouvě. Další orgány, kterými byly dozorčí rada a revizoři účtu, plnily především kontrolní funkce. Hospodaření akciové společnosti podléhalo státnímu dozoru.

K zrušení akciové společnosti docházelo za podmínek stanovených čl. 249, a to uplynutím doby stanovené ve společenské smlouvě, usnesením akcionářů, opatřením správních úřadů, prohlášením konkurzu nebo došlo-li k poklesu základního kapitálu o jednu polovinu¹⁰⁰.

3.6 Tichá společnost

Tichá společnost jest, když se někdo v provozování něčí živnosti obchodní zúčastní vložením jmění, bera podíl v zisku i ztrátě. Aby smlouva platná byla, k tomu netřeba, aby byla sepsána, aniž jiných formálností k tomu zapotřebí jest¹⁰¹.

Tichá společnost byla upravena v prvním titulu třetí knihy Všeobecného obchodního zákoníku. Čl. 250 ji vymezoval jako účast někoho na provozu obchodní živnosti někoho druhého, a to majetkovým vkladem s podílem na zisku i ztrátě. Obsahovala v sobě tedy jak prvek věřitelský, kdy tichý společník byl věřitelem hlavního společníka, tak i prvek společenský, tedy podíl tichého společníka na zisku i ztrátě. Hlavnímu společníkovi vždy náleželo jmění obchodní živnosti. Tichý společník se stal věřitelem (nikoliv spoluvlastníkem) po učinění vkladu, kdy tento vklad přešel do vlastnictví hlavního společníka. Pokud jméno tichého společníka¹⁰² nebylo obsaženo ve firmě majitele obchodní živnosti, tak tichý společník neručil za dluhy hlavního společníka. V opačném případě ručil osobně a solidárně. V čl. 250

⁹⁹ Představenstvo volilo svého předsedu a místopředsedu. Představenstvo činilo své projevy vůle a podepisovalo se za společnost ve formě upravené společenskou smlouvou nebo stanovami, jinak bylo třeba součinnosti všech členů představenstva. Nedodržení smlouvou nebo stanovami upravené formy jednání a podepisování představenstva navenek však neznamenalo neplatnost takového úkonu vůči třetím osobám, neboť oprávnění představenstva zastupovat společnost bylo neomezené a neomezitelné. *Předpisem čl. 229 Všeobecného obchodního zákoníku jest pouze pro zastupování akciové společnosti na venek a pro spolupůsobení členů představenstva při výkonu této zástupčí moci ustanoveno, že o tom rozhoduje napřed společenská smlouva, pak zákon, není jím však stanoveno, že společenská smlouva může pro styk na venek určití závazným způsobem, v jaké formě smí představenstvo svou vůli za společnost projevovati.* Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 15.9.1927 Rc 7325 Rv I 413/27.

¹⁰⁰ Čl. 237-249 Všeobecného obchodního zákoníku, zákon č. 1. 1863 ř. z.

¹⁰¹ Tamtéž, Čl. 250.

¹⁰² Tichý společník disponoval kontrolní právem ve stejném rozsahu jako komanditista u komanditní společnosti. Především měl právo požadovat opis roční bilance, zkoumat její správnost, nahlížet do knih a písemností, podat návrh u soudu, aby hlavní společník kdykoliv sdělil bilanci, podal potřebná vysvětlení a předložil knihy a písemnosti. *Kontrolní právo zaručené tichému společníku čl. 253 Všeobecného obchodního zákoníku jest uplatňovati v řízení nesporném.* Plenární rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 23.4.1931, č. j. 916/30.

bylo také uvedeno, že tichá společnost vznikla smlouvou bez jakýchkoli formálností. K zániku tiché společnosti pak mohlo dojít, pokud uplynula stanovená doba, jedna se stran (majitel obchodní živnosti či tichý společník) smlouvu vypověděla, vzájemnou dohodou stran, prohlášením konkurzu jedné ze stran, smrtí majitele obchodní živnosti, nebylo-li smlouvou stanoveno nástupnictví dědiců.

3.7 Sdružení k jednotlivým obchodům na společný účet

Ku spolčení k jednomu nebo několikerému jednotlivému jednání obchodnímu na společný účet není zapotřebí, aby písemně bylo složeno, aniž jiným formálnostem podáno jest. Není-li nějak jinak umluveno, všichni účastníci povinni jsou, aby rovnou měrou ke společnému podniknutí přispívali. Není-li o podílu účastníkův v zisku a ztrátě nic ujednáno, tedy se ze vkladů platí úroky, zisk pak anebo ztráta rozdělují se podlé hlav¹⁰³.

Podstatou tohoto institutu, který byl zanesen v druhém titulu třetí knihy Všeobecného obchodního zákoníku, bylo to, že se účastníci dohodli na zrealizování minimálně jednoho obchodu na společný účet. Pro vznik tohoto sdružení nebylo třeba žádných formalit. Pokud nebylo stanoveno jinak, tak museli všichni účastníci přispět rovným dílem, stejné pravidlo platilo v případě zisku či ztráty. Každý účastník byl vůči třetím osobám solidárně oprávněn i zavázán. To platilo v případech, kdy za sdružení vystupovali všichni účastníci společně, i pokud jednal za sdružení pouze jeden z nich, v pověření ostatních¹⁰⁴.

3.8 Obchodní knihy a rejstřík

Dalšími důležitými instituty, které obsahoval Všeobecný obchodní zákoník, byly obchodní knihy a obchodní rejstřík. Obchodní knihy se nalézaly ve čtvrtém oddílu první knihy, podle kterého bylo všem obchodníkům nařízeno vést tyto záznamy.

Každý obchodník povinen jest, vésti knihy, z nichž by jeho obchody a stav jeho jmění dokonale seznány býti mohly¹⁰⁵.

¹⁰³ Čl. 266-268 Všeobecného obchodního zákoníku, zákon č. 1. 1863 ř.z.

¹⁰⁴ Tamtéž, Čl. 266-270.

¹⁰⁵ Tamtéž, Čl. 28.

Knihy měly tedy obsahovat záznamy o obdržení i vyplacených platbách. Jejich důležitost narůstala především při soudních sporech. V praktickém důsledku toto ustanovení zavedlo povinnost, aby každý obchodník, zahajující svou činnost, sepsal seznam celého svého majetku, včetně pohledávek a dluhů, jenž musel každý rok obnovit¹⁰⁶.

Ustanovení o obchodním rejstříku pak bylo možno nalézt v druhém oddíle první knihy (články 12-14) Všeobecného obchodního zákoníku. Jednalo se o veřejné seznamy právních skutečností, které se týkaly tzv. kupců plného práva a obchodních společností. Vedly je obchodní soudy první instance a měly především evidenční a informační charakter. Ministerské nařízení č. 27 z roku 1863 stanovovalo, jakou měl mít obchodní rejstřík strukturu. Byl složen z oddělení jednotlivých firem a z oddělení společenských firem. Nařízení ministerstva spravedlnosti č. 89 z roku 1906 toto dělení ještě rozšířilo, a to tak, že byla zřízena samostatná oddělení pro firmy obchodníků jednotlivců a firmy akciových společností a komanditních společností na akcie. Později bylo stanoveno, které skutečnosti se do obchodního rejstříku zapsat musí (prokura, firma a podpis obchodníka, změna nebo zrušení firmy, poměry obchodních společností týkající se práv třetích osob), mohou (práva manželky obchodníka) nebo je stačilo jen „poznamenat“ (vyhlášení a zrušení konkurzu na jmění obchodníka nebo obchodní společnosti, nucená správa povolená soudem). Tyto informace, pokud byly uvedeny v obchodním rejstříku, se považovaly za obecně známé a jejich neznalost nikoho neomlouvala¹⁰⁷.

3.9 Obecná ustanovení o obchodech a vybrané typy smluv

Obecná ustanovení o obchodech byla obsažena v druhém oddílu čtvrté knihy a byla tvořena převážně zásadami obchodního jednání. V čl. 278-279 Všeobecného obchodního zákoníku bylo např. stanoveno, že soudce musí posuzovat a vyložit skutečnou vůli a obsah smluv, nikoliv se vázat doslovným jazykovým výkladem. Zároveň musel při tomto zjišťování faktického významu smluv přihlížet ke zvykům a obyčejům, které při obchodování v dané době platily. V čl. 280-282 byl zakotven institut solidárního dlužníka, a to slovy: kdo na sebe během obchodování převzal

¹⁰⁶ Čl. 28-40 Všeobecného obchodního zákoníku, zákon č. 1. 1863 ř.z.

¹⁰⁷ RANDA A., *Soukromé obchodní právo rakouské (1908)*. Praha, 2008. s. 87-88.

závazek druhého, musel jej plnit s *pečlivostí pořádného kupce*¹⁰⁸. V dalších člancích byly upraveny instituty náhrady škody a smluvní pokuty. Náhrada škody obsahovala jak nahrazení skutečné škody, tak i ušlého zisku. Smluvní pokuta byla obecně stanovena na 6%, pokud speciálním ustanovením Všeobecného obchodního zákoníku nebylo stanoveno procento jiné¹⁰⁹.

Samotné uzavírání obchodů bylo upraveno v třetím oddílu. Obecně nemusela být obchodní smlouva vyhotovena písemně, ani obsahovat jiné formalities, pouze pokud to Všeobecný obchodní zákoník v jiném speciálním ustanovení nevyžadoval. Nabídku k uzavření smlouvy (ofertu) vymezoval zákoník ve dvou variantách, a to mezi přítomnými, kdy bylo potřeba okamžité odpovědi, a mezi nepřítomnými, v písemné podobě, která byla platná do doby, než navrhovatel subjektivně přestal očekávat odpověď. Připomínkování návrhu fakticky znamenalo odmítnutí původního návrhu spojené s návrhem novým¹¹⁰. Obchodní jednání muselo být splněno tam, kde podle povahy jednání či úmyslu smluvních stran bylo zřejmé, že se mělo jednat o místo plnění, nebo na místě, které určovala smlouva. Nedošlo-li ke splnění ani jedné z těchto podmínek, tak rozhodným místem bylo místo dlužníkova závodu či bydliště (v době uzavírání smlouvy). Článek 335 následně obecně vymezoval povahu a jakost zboží, kde dodávané zboží muselo mít alespoň průměrnou (prostřední) jakost a být průměrného druhu¹¹¹.

Co se týče konkrétních smluv, tak prvním typem smlouvy, který upravoval Všeobecný obchodní zákoník, byla smlouva kupní. Kupní smlouva byla považována za obchod, pouze pokud byla předmětem koupě věc movitá. Aby kupní smlouva mohla být vůbec uzavřena, musela ji předcházet řádná a určitá oferta. Určitost spočívala především ve vymezení druhu, množství a ceny zboží, a byla-li nabídnuta určité osobě. Práva a povinnosti prodávajícího byla pak už velice podobná současné úpravě. Prodávající byl povinen převést předmět smlouvy na kupujícího, kupující zas byl povinen převzít předmět smlouvy a zaplatit za něj smlouvenou cenu. Všeobecný obchodní zákoník následně rozlišoval koupi za hotové, koupi na úvěr, koupi na zkoušku a koupi podle vzoru (ukázky). Pokud kupující zaplatil při odevzdání věci, jednalo se o koupi za hotové. Pokud však bylo ujednáno zaplacení až po odevzdání

¹⁰⁸ dnešními slovy: s péčí řádného hospodáře

¹⁰⁹ Čl. 278-285 Všeobecného obchodního zákoníku, zákon č. 1. 1863 ř.z.

¹¹⁰ Tamtéž, Čl. 317-320.

¹¹¹ Tamtéž, Čl. 325-335.

věci, šlo o koupi na úvěr. Koupě podle vzoru obsahovala navíc závazek prodávajícího, že zboží bude totožné podle předem uvedeného vzoru (ukázky). Koupě na zkoušku zas obsahovala navíc lhůtu, která počala běžet po odevzdání předmětu smlouvy, a až po vypršení této lhůty bylo možné pokládat obchod za uzavřený¹¹².

Dalším typem byla smlouva komisní, o které pojednával čl. 360 Všeobecného obchodního zákoníku a další. Doslovně zde byly vymezeny pojmy komisionář a příkazatel (komitent), a to takto: *Komisionář jest ten, kdo po živnostensku jménem svým na účet nějakého příkazatele (komitenta) jednání obchodní uzavírá. Smlouvou obchodní, kterou komisionář s jinými osobami učiní, sám práv nabývá a povinnosti podniká. Mezi komitentem čili příkazujícím a tou jinou osobou nevzchází z toho žádných práv a žádných povinností. Pakli od příkazatele výslovně ustanoveno bylo, aby smluva jménem jeho byla učiněna, není to již komise kupecká, nýbrž příkaz obyčejný ke smlouvě obchodní*¹¹³.

Toto ustanovení pak doplňoval čl. 378, podle kterého se celý titul o komisní smlouvě vztahoval i na obchodníka neposkytujícího komisionářské služby, který ale jednorázově sjednal obchod svým jménem na účet komitenta. Komisní smlouvu šlo tedy definovat jako smlouvu, která upravovala jednání obchodníka, provozujícího svou živnost, při které přijímal příkaz uzavřít obchod svým vlastním jménem na účet komitenta (příkazce), doplněno o výjimku čl. 378. Z jednání mezi komisionářem a třetí osobou vznikaly práva a povinnosti právě jen komisionářovi, nikoliv komitentovi. Navíc měl komisionář povinnost převést na komitenta vše, co nabyl, informovat ho o potřebných zprávách a jednat s péčí řádného obchodníka. Pokud došlo k uzavření obchodu, byl naopak komitent povinen zaplatit komisionářovi provizi a nutné náhrady a výlohy¹¹⁴.

Všeobecný obchodní zákoník dále upravoval smlouvu spediční. Ta vycházela z úpravy smlouvy komisní, pouze byla specifická v tom, že speditér na svou živnost a svým jménem zprostředkoval transfer zboží po souši či vodě, opět na cizí účet. Komitent byl následně speditérovi povinen vyplatit provizi, dovozné i případné

¹¹² Čl. 337-341 Všeobecného obchodního zákoníku, zákon č. 1. 1863 ř.z.

¹¹³ Tamtéž, Čl. 360.

¹¹⁴ Tamtéž, Čl. 360-378.

náhrady a výlohy. Pokud k tomu nedošlo, měl speditér zákonné zástavní právo na přepravované zboží. Uvedená ustanovení se nevztahovala na zprostředkovatele spediční smlouvy. Promlčecí doba byla jeden rok¹¹⁵.

Poslední poměrně frekventovanou smlouvou dané doby byla smlouva nákladní. Smlouvu nákladní uzavírali provozník a odesílatel. Provozník se v ní zavazoval, že za úplatu dopraví náklad po souši nebo vnitrozemských vodních cestách. Provozník tuto dopravu prováděl po živnostensku. Odesílatel vydal nákladní list sloužící jako důkaz o uzavření smlouvy. Článek 392 popisoval náležitosti nákladního listu, obsahoval: jméno a bydliště provozníka, jméno odesílatele, označení zboží dle povahy, množství a známek, jméno toho, komu má být zboží dodáno, místo dodání, místo a den, kde byl tento list vydán¹¹⁶. Dále se vydával list náložní, což byl cenný papír obsahující závazek předat náklad majiteli listu. Ohledně svých pohledávek měl provozník zástavní právo k nákladu¹¹⁷.

Závěrem této stěžejní kapitoly mé diplomové práce bych chtěl zmínit, že cíleně jsem zde neuvedl právní úpravu společností s ručením omezeným¹¹⁸, neboť i když se později jednalo o zřejmě nejdokonalejší a nejfrekventovanější formu kapitálových společenství, tak jejím právním základem byl zákon č. 58/1906, o společnosti s ručením obmezeným. Jejich úprava tedy nevycházela přímo ze Všeobecného obchodního zákoníku, a proto jsem je nezahrnul ani do své závěrečné komparace.

4. Vývoj obchodního práva po přijetí Všeobecného obchodního zákoníku

4.1 Prameny československého soukromého obchodního práva

Po vzniku samostatného Československa byly zákonem o zřízení samostatného státu ze dne 28.10.1918, tzv. reciproční normou¹¹⁹ č. 11/1918 sb. z., převzaty všechny dosavadní rakousko-uherské zákony a nařízení. V důsledku toho

¹¹⁵ Čl. 379-389 Všeobecného obchodního zákoníku, zákon č. 1. 1863 ř.z.

¹¹⁶ Tamtéž, Čl. 392.

¹¹⁷ Tamtéž, Čl. 414-416.

¹¹⁸ Ze stejného důvodu jsem se nevěnoval ani právní úpravě družstev.

¹¹⁹ Recepční zákon přímo v preambuli stanovil, že ČSR se stává samostatným státem a zachovává dosavadní právní řád, a to z toho důvodu, aby došlo k plynulému přechodu k novému státnímu uspořádání. Dále preambule tohoto zákona prohlásila Národní výbor za orgán jednomyslné vůle národa a vykonavatelem státní svrchovanosti.

bylo možné rozdělit území republiky na tři části, a to z hlediska platnosti odlišných pramenů obchodního práva:

I) Čechy, Morava, české Slezsko, Vitorazsko a Valticko¹²⁰.

Zde byl hlavním pramenem práva Všeobecný obchodní zákoník, avšak byla vynechána hlava pátá. Mezi další prameny patřily: zákon o burzách ze dne 1.4.1875 č. 67 ř.z., zákon o obchodních dohodcích ze dne 4.4.1875 č. 68 ř.z., zákon o právu autorském ze dne 26.12.1895 č. 197 ř.z., zákony o ochranných známkách, akciový a pojišťovací regulativ, zákon o společnostech s ručením omezeným ze dne 6.3.1906 č. 58 ř.z., zákon šekový ze dne 3.4.1906 č. 84 ř.z. a zákon o obchodních pomocnících ze dne 16.1.1910 č. 20 ř.z.¹²¹.

Pokud došlo ke sporu, který nebyl upraven podle těchto uvedených pramenů, aplikovaly se pomocné prameny, kterými byly obchodní obyčeje a předpisy všeobecného občanského zákoníku. Za obchodní obyčej však mohlo být označeno pouze takové pravidlo, které se nepřičilo poctivému obchodnímu styku. Ostatní pravidla mohla být závazná pouze v tom případě, že byla výslovně či mlčky mezi stranami sjednána¹²² jejich platnost.

Po roce 1945 byly dalšími prameny práva znárodňovací dekrety č. 100-103/1945 Sb., které nechaly vytvořit novou podnikatelskou formu, a to národní podnik. Národní podnik bylo možno definovat jako podnikatelský subjekt, který disponoval vlastní právní subjektivitou v majetku státu, který ale za jeho závazky neručil.

II) Slovensko a Podkarpatská Rus

Zde byl hlavním pramenem Uherský obchodní zákoník z roku 1875. Mezi další prameny se řadily zákony a nařízení týkající se ochrany vzorků a modelů,

¹²⁰ Území Vitorazska a Valticka byla připojena opatřením Stálého výboru Národního shromáždění o inkorporaci Vitorazska a Valticka pod číslem 450/1920 Sb., o několik let později k Československu byla připojena smlouvou část československo-německé hranice. Působnost obchodního zákoníku na tyto území byla stanovena §2 uvedeného opatření a vládním nařízením č. 15/1934 Sb.

¹²¹ MALÝ, K., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003, str. 328.

¹²² *Upozornění u pokladny, že každý má ve vlastním zájmu přijaté peníze přepočítati a prohlédnouti, ježto dodatečné reklamace se nepřijímají, nelze pokládati za obchodní zvyklost ve smyslu čl. 1 Všeobecného obchodního zákoníku, tj. za pravidlo práva obyčejového, jsoucí podpůrným právem objektivním a važícím každého i bez zvláštního podrobení. Jako obchodní obyčej bylo by upozornění to závazným jen tehdy, kdyby se strany výslovně nebo mlčky ujednaly jeho platnost. Utvoření se usance obchodní, přičítací se normální možnosti, nelze připustiti.* Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 22.12.1925 Rc 5583, Rv I 1710/25.

zákony o ochranných známkách, patentový zákon a zákon o společnosti s ručením omezeným. Také zde bylo možno nalézt jako pomocný pramen právní obyčej, pokud neexistoval, tak ho nahradily předpisy všeobecného občanského zákoníku.

III) Hlučínsko¹²³

Do 1.5.1920 byl zde pramenem práva obchodní zákoník německé říše z roku 1897 a subsidiárním pramenem pak občanský zákoník z roku 1896. Po 1.5.1920 došlo na území Hlučínska k nabytí účinnosti pramenů výše uvedeného práva Čech, Moravy, českého Slezska, Vitorazska a Valticka, a to díky prováděcímu zákonu č. 76/1920 Sb. a vládnímu nařízení č. 152/1920 Sb.¹²⁴.

V praxi toto dělení znamenalo to, že zatímco v českých zemích i nadále platilo rakouské právo (Všeobecný zákoník obchodní), tak na Slovensku a na Podkarpatské Rusi platilo právo uherské (tzv. Apathyho obchodní zákoník). Došlo tak ke vzniku jakéhosi právního dualismu, který se československá vláda snažila potlačit¹²⁵ od svého samotného počátku.

Tyto snahy o unifikaci obchodního práva, a s tím spojené potlačení právního dualismu, zůstaly v předmnichovské republice nenaplněny¹²⁶, nicméně přinesly vcelku znatelný posun v kodifikaci jednotlivých oblastí obchodního práva. Navíc bylo zřízeno, vládním nařízením č. 501/1921 Sb. z.a n., ministerstvo pro sjednocování zákonů a organizaci správy, označované jako ministerstvo unifikací, které danou kodifikaci mělo zaštitovat¹²⁷. Došlo tak k úpravě např.: a) nakladatelských práv, konkrétně zákonem č. 106/1923 Sb. z.a n., o nakladatelské smlouvě, b) práv autorských, zákonem č. 218/1926 Sb. z.a n., o právu autorském, c) nekalé soutěže,

¹²³ Hlučínsko bylo připojeno Versaillskou smlouvou na úkor Německa.

¹²⁴ MALÝ, K., SOUKUP, L., *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*, sv.2, Karolinum, Praha, 2010, s. 974.

¹²⁵ Stejně tak se snažila potlačit i množství různých jazyků obsažených v různých právních předpisech, kdy kromě němčiny a češtiny existovaly předpisy v maďarštině a dokonce i v latině.

¹²⁶ Výše uvedené normy soukromého práva tak byly plně funkční až do roku 1950, ačkoliv recepční norma obsahovala pojem "prozatím", který měl vyjádřit, že daný stav nebude mít dlouhého trvání, opak byl však pravdou.

¹²⁷ Postupem času se však ukázalo, že ministerstvo unifikací nedisponuje dostatečnými pravomocemi a dostávalo se do pří s jednotlivými ministerstvy, především s ministerstvem spravedlnosti. Reforma právních předpisů totiž patřila do rukou jednotlivých ministerstev a ministerstvo unifikací se aktivně účastnilo pouze při sjednocování již navržených právních norem. Docházelo tak ke kompetenčním sporům, především mezi ministerstvy spravedlnosti a unifikací, což v souhrnu spíše zapříčinilo prodlužování kodifikačních prací a nepřijetí některých významných zákonů soukromého práva. MALÝ, K., SOUKUP, L., *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*, sv.2, Karolinum, Praha, 2010, s. 976-977.

zákonem o nekalé soutěži č. 111/1927 Sb. z. a n., d) železniční přepravy, zákonem o železniční dopravě č. 110/1927 Sb. z. a n., a železničním řádem z roku 1928, který navazoval na zákon o železniční dopravě, e) směnečného práva, směnečným zákonem č. 1/1928, f) zákona č. 141/1933 Sb. z. a n., o kartelech a soukromých monopolech. Jako kodifikační neúspěch lze naopak označit nepřijetí obchodního zákona, pro který byla již v roce 1937 vyhotovena osnova a bylo velmi blízko k jeho přijetí¹²⁸. Nakonec však tyto snahy ztroskotaly na převažujícím argumentu dané doby, že před přijetím nového obchodního zákoníku, musí dojít nejprve k přijetí nového zákona občanského, jako obecné úpravy pro speciální úpravu práva obchodního. Došlo tak k zpoždění všech unifikačních a kodifikačních prací, což nakonec vedlo až k tomu, s přihlédnutím k událostem let 1938-1939, že osnova nového obchodního zákoníku zůstala pouze torzem předpokládané úpravy obchodního práva¹²⁹.

Z výše uvedených norem byl velmi významný zákon č. 111/1927 Sb., o nekalé soutěži, neboť šlo o velmi dlouho připravovaný a diskutovaný zákon o dobrých mravech v hospodářské soutěži. Nekalá soutěž byla do jisté míry zmíněna i ve Všeobecném zákoníku občanském, neboť neplatnosti smlouvy se šlo domáhat i tehdy, pokud došlo k rozporu s dobrými mravy. Ovšem faktickou úpravu toho, co je jednáním proti dobrým mravům, tedy co je v rámci volné soutěže dovolené a co se naopak přičí dobrým mravům, bylo možno nalézt až v zákoně 111/1927 Sb. z. a n., o nekalé soutěži. Tento zákon bránil soutěžitelům v cílenému poškozování konkurence, kdy generální klauzule zákona definovala nekalou soutěž jako jednání, uplatňované v hospodářském styku, které bylo v rozporu s dobrými mravy a současně bylo způsobilé ostatním soutěžitelům způsobit škodu. Tato definice tak obsahovala čtyři atributy, které musely být naplněny současně. Důvodem přijetí tohoto zákona bylo přistoupení Československa k mezinárodním úmluvám o ochraně živnostenského a

¹²⁸ O kvalitě a intenzitě kodifikační práce svědčí i ta skutečnost, že byla ustálena vědecká komise, v čele v profesorem Hermannem-Otavským, která se sešla celkem na 173 společných schůzích, kde se zabývala kromě úpravy obchodního práva v Československu i úpravami v cizích zemích. Dále pak ministerstvo spravedlnosti uspořádalo dotazníkové ankety s otázkami zaměřenými na sjednocení práva a na jeho reformu. Odpovědi na otázky podávaly oslovená předsednictva vrchních zemských soudů, odborníci z řad právnických fakult, obchodních a právnických komor a také Svazu československých průmyslníků. Tento postup dokazuje, že účast na vytváření nového obchodního kodexu byla v dané době prestižní záležitostí. MALÝ, K., SOUKUP, L., *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*, sv.2, Karolinum, Praha 2010s. 978-979.

¹²⁹ MALÝ, K., SOUKUP, L., *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*, sv.2, Karolinum, Praha, 2010, s. 980-982.

průmyslového vlastnictví, opět tedy šlo o reakci na společenskou a ekonomickou vyspělost dané doby, která si přijetí této normy přímo vyžadovala. Konkrétně v prosperující tržní ekonomice Československa byla tato úprava regulující hospodářskou soutěž zcela nezbytná. Navíc se jednalo o velmi kvalitní legislativní dílo, neboť jak psal prof. Eliáš: *“Nejvýraznějším výsledkem sjednocovacích snah bylo přijetí zákona č. 111/1927 Sb. proti nekalé soutěži, legislativního díla mimořádné kvality”*¹³⁰.

Krom výše uvedené generální klauzule obsahovala nová úprava i některé skutkové podstaty nekalosoutěžního jednání. Jednalo se např. o nekalou reklamu, nesprávné označení původu zboží, zlehčování údajů, zneužívání podnikových značek, porušování a využívání obchodního tajemství, nekalá soutěž osob pomocných apod. Výsledkem tohoto vymezení nekalosoutěžního jednání byla i možnost uplatnění trestní či soukromoprávní represe proti takovému jednání. V oblasti soukromého práva bylo možné uplatnit žalobu na zdržení se nekalosoutěžního jednání a odstranění závadného stavu či žalobu o náhradu škody. V trestněprávní oblasti pak bylo možné označit prokázaná nekalosoutěžní jednání za přestupek či přečin. Nutnost prokazování subjektivní odpovědnosti za nekalosoutěžní jednání byla před soudem na straně žalobce. Oproti tomu např. právo německé či rakouské vycházelo z předpokladu, že postačuje jednání objektivně nekalé¹³¹.

Další dílčí posun představovala úprava směnečného práva. Směnečné právo bylo nově upraveno směnečným zákonem č. 1/1928, jehož přijetí bylo kvitováno jako zdařilý pokus o odstranění právního dualismu, alespoň v dílčí oblasti obchodního práva. Tento zákon nahradil císařský patent č.51/1850 ř.z., dosud platný u nás, a pro Slovensko a Podkarpatskou Rus dosud platný zákon čl. XXVII/1876. Již z osnovy nového zákona bylo však zřejmé, že k obsahovým změnám u nového zákona příliš nedošlo. Ve své podstatě došlo jen k vtažení již existujících norem a rozšíření jejich platnosti na celé území Československa¹³².

Co se týkalo ekonomického vývoje na našem území, vývoje, který vždy ať už přímo či nepřímo ovlivňoval podobu obchodního práva v zemi, tak ČSR muselo

¹³⁰ ELIÁŠ, K., BEJČEK, J., HAJN, P., JEŽEK, J., a kol. *Kurs obchodního práva. Obecná část. Soutěžní právo*. 4. vydání. Praha : C. H. Beck, 2004, s. 42.

¹³¹ SKÁLA, K., *K úpravě právní ochrany proti nekalé soutěži*, Praha, 1924, s. 9-11.

¹³² Tamtéž.

zápolit od přelomu 20/30. let s monopolizací trhu. Jednalo se však o problém celoevropský, neboť s rozvojem ekonomického liberalismu docházelo i k rozvoji monopolních korporací, které tržní rovnováhu negativně narušovaly. Kartely a monopoly byly upraveny v zákoně č. 141/1933 Sb. z. a n., jehož kontroverzní přijímání již odráželo složitou ekonomickou situaci ve třicátých letech dvacátého století. Kontroverze přijímání spočívala v nejednoznačnosti některých použitých pojmů nového zákona. Profesor K. Hermann-Otavský danou situaci vymezil tak, že z ekonomického pojmu “kartel” se stal pojem/problém politický. Pojem, který v sobě obsahoval úmluvu mezi podnikateli, sloužící k účinnému ovládnutí trhu. Skrze něj se podnikatelé vzájemně zavazovali omezit či vyloučit volnou hospodářskou soutěž, a to především pomocí úpravy výroby, odbytu a obchodních podmínek¹³³.

Při svém vzniku se tento zákon jevil jako velice potřebná norma, právě vzhledem k neustále rostoucímu počtu monopolů. Nicméně vývoj obchodního práva ukázal, že daná norma vedla v praxi spíše k omezení hospodářské soutěže a bankrotům drobných či středních podniků, které byly hnacím motorem prosperujícího hospodářství ČSR ve dvacátých letech¹³⁴.

4.2 Protektorát Čechy a Morava

Ekonomická oblast hrála roli i při zásadní změně na scéně politické, a to když bylo od roku 1939 území Čech a Moravy okupováno Německem. Došlo tak ke vzniku tzv. Protektorátu Čechy a Morava. Pro území Protektorátu platil dvojitý právní režim. Rozhodujícím kritériem bylo občanství, kdy říšskoněmečtí občané se řídili právem německým, zatímco „ostatní“ občané právem protektorátním, tedy pozměněným právem bývalého Československa. V oblasti obchodního práva tak stále platil „český“ Všeobecný obchodní zákoník (bývalý rakouský). Byl ovšem pozměněn, v daném případě spíše znehodnocen, předpisy vydanými: protektorátní vládou (nařízení a vyhlášky), jednotlivými ministerstvy a říšským protektorem. Soukromé právo tak bylo v tomto období silně ovlivněno veřejnoprávními zásahy s cílem „*podřídit válečné ekonomice celé hospodářství*“¹³⁵.

¹³³ KADLECOVÁ, M., SCHELLE, K., VESELÁ, R., VLČEK, E., *Dějiny českého soukromého práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 210-211.

¹³⁴ Tamtéž.

¹³⁵ Tamtéž, s. 212.

Tato snaha o vytvoření tzv. válečné ekonomiky se projevovala především likvidací hospodářské autonomie. Ministerstvo průmyslu, obchodu a živnosti získalo skrze vládní nařízení č. 168/1939 Sb. pravomoc zakládat, slučovat a rušit hospodářské svazy, měnit jejich stanovy, a fakticky tak řídit jejich chod a fungování. Dále byly mezi lety 1939-1943 zřízeny Nejvyšší cenový úřad, Ústřední svaz peněžnictví a trhové svazy. Skrze tyto instituce se tak pod německý vliv dostalo určování cen, organizace bank a peněžních ústavů a distribuce zemědělských výrobků. Reálně tak došlo k převzetí moci nad celým obchodem. Pronikání německého kapitálu do českého průmyslu a drancování českých zemích usnadnila i celní unie mezi Protektorátem a Německou říší z roku 1940. V témže roce došlo k rozšíření působnosti říšskoněmeckých předpisů o nucených kartelech, což v praxi vedlo k nucenému připojování „českých“ firem k říšskoněmeckým kartelům. Připočteme-li konfiskaci židovského majetku, tak se v souhrnu z českých zemích staly říšskoněmecké surovinové a materiální základny¹³⁶.

Po osvobození Československa byl v srpnu 1944 vydán ústavní dekret prezidenta republiky č. 11 Úředního věstníku československého, ve znění zákona č. 12/1945 Sb., o obnovení právního pořádku, který obnovil právní řád první republiky a opět nastolil předválečný stav. Byl tak zpět nastolen právní dualismus, který byl pro první republiku tak typický. Částečně byl však modifikován dekrety prezidenta republiky a legislativní snahou Slovenské národní rady. Stále tak pro oblast obchodního práva ale platilo, že Slovensko se řídilo slovenským (uherským) obchodním zákoníkem a v Čechách platil „český“ (rakouský) obchodní zákoník. Již tato doba však předurčila postupný zánik obchodních společností, a to především znárodňovacím procesem, který nasměroval české země k centrálně řízené ekonomice. Pod heslem „národní a demokratické revoluce“ tak docházelo k zásahům státu do ekonomiky. Dělo se tak především prostřednictvím dekretů prezidenta republiky, a to konkrétně:

- dekretem prezidenta republiky č. 5/1945 Sb., ze dne 19.5.1945 o neplatnosti některých majetkoprávních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů,

¹³⁶ KADLECOVÁ, M., SCHELLE, K., VESELÁ, R., VLČEK, E., *Dějiny českého soukromého práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 210-213.

- dekretem prezidenta republiky č. 12/1945 Sb., z 21.6.1945 o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa,
- dekretem prezidenta republiky č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy z 25.10.1945¹³⁷.

Mezi další zásahy státu do ekonomiky patřilo tzv. znárodnění. Ke znárodnění došlo skrze sérii dekretů prezidenta republiky, které byly přijaty a slavnostně vyhlášeny 24.10.1945 pod čísly 100-104/1945 Sb., jednalo se o:

- dekret prezidenta republiky č. 100/1945 Sb., o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků. Znárodněním nabyt československý stát vlastnictví znárodněných podniků, v odvětvích jako byly např. železárny, ocelárny, válcovny, hutě atd.,
- dekret prezidenta republiky č. 101/1945 Sb., o znárodnění některých podniků průmyslu potravinářského,
- dekret prezidenta republiky č. 102/1945 Sb., o znárodnění akciových bank,
- dekret prezidenta republiky č. 103/1945 Sb., o znárodnění soukromých pojišťoven, kterým došlo k přeměně pojišťoven v národní podniky,
- doplňující dekret prezidenta republiky č. 104/1945 Sb., o závodních a podnikových radách.

Tyto dekryty velkou měrou přeměnily ekonomickou strukturu Československa, rozdělily ji na státní a soukromý sektor a celkově nahradily prvorepublikové pojetí obchodního práva socialistickými idejemi¹³⁸.

4.3 Obchodní právo a hospodářské právo v letech 1948 - 1989

Tyto socialistické ideje ještě zesílily po únoru 1948. Již v dubnu 1948 došlo k druhé vlně znárodnění, která se týkala středních a malých podniků, obchodu a živností. V odvětvích, kde si to „veřejný zájem“ vyžadoval, došlo reálně k znárodnění všech prosperujících podniků. Jednalo se např. o oblasti velkoobchodu, veřejné dopravy či zahraničního obchodu. Často se tak dělo díky novele znárodnovacích dekretů prezidenta republiky, která stanovila obecnou hranici pro

¹³⁷ JECH, K., KAPLAN, K. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty II*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. Brno: Nakladatelství Doplněk, 1995. s. 883-900.

¹³⁸ Tamtéž.

znárodnění podniku na počet „50 a více“ zaměstnanců, společně s kritérii technického vybavení a výrobní kapacity podniku¹³⁹.

Novými znárodnovacími zákony byly zákony: zákon č. 118/1948 Sb., o organizaci velkoobchodní činnosti a znárodnění velkoobchodních podniků, zákon č. 119/1948 Sb., o státní organizaci zahraničního obchodu a mezinárodním zasilatelství, zákon č. 120/1948 Sb., o znárodnění obchodních podniků s 50 nebo více činnými osobami, zákon č. 121/1948 Sb., o znárodnění ve stavebnictví, zákon č. 122/1948 Sb., o organizaci a znárodnění cestovních kanceláří, zákon č. 123/1948 Sb., o znárodnění polygrafických podniků, zákon č. 124/1948 Sb., o znárodnění některých hostinských a výčepnických podniků a ubytovacích zařízení, zákon č. 125/1948 Sb., o znárodnění přírodních léčivých zdrojů a lázní a o začlenění a správě konfiskovaného lázeňského majetku a zákon č. 126/1948 Sb., o znárodnění některých šlechtitelských podniků. U těchto zákonů, stejně jako u znárodnovacích dekretů prezidenta republiky, mělo docházet k vyplacení náhrady za znárodněný majetek. Postupně se však omezoval okruh československých občanů, kterým měla být náhrada vyplacena, až se z vyplacení náhrad stala spíše iluze, než realita¹⁴⁰.

Další důležitou, a pro vývoj obchodního práva podstatnou, normu představoval zákon č. 243/1949 Sb., o akciových společnostech. Tento zákon zrušil právní úpravu akciových společností podle Všeobecného obchodního zákoníku. Předchozí pojení akciové společnosti znehodnotil a danou úpravu přeměnil v skrytou podobu národního podniku. Došlo tak k reálné likvidaci tohoto typu obchodní společnosti, i když de iure stále existovala¹⁴¹.

Ve stejném duchu se neslo období tzv. právnícké dvouletky mezi lety 1948 až 1950. Prvním obchodněprávním zákonem z tohoto období byl zákon č. 243/1949 Sb., akciový zákon, který přesunul veškeré kapitálové společnosti pod státní dohled. Nikoliv o přesun, ale rovnou o zrušení „českého“ a „uherského“ obchodního zákoníku se postaral nový občanský zákoník č. 141/1950 Sb. (dále jen „střední kodex“), který měl sjednotit soukromé právo na našem území. Podle některých

¹³⁹ Zákony č. 114/1946 a č. 115/1946 Sb.

¹⁴⁰ KUKLÍK JAN A KOL. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Nakladatelství Linde, 2009. s. 130-131.

¹⁴¹ PELIKÁNOVÁ, I. Právní úprava ekonomických vztahů v období 1948-1989, její povaha a důsledky. In MALÝ, SOUKUP (eds). *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. Praha: Nakladatelství Karolinium, 2004. s. 433-434.

autorů byl předlohou střednímu kodexu právě Všeobecný obchodní zákoník 1862, neboť byl přímo prototypem pro preferování privilegované vrstvy buržoázní třídy, viz Dr. Věra Kizlinková a Dr. Karel Petrželka¹⁴².

Dané tvrzení je velmi zajímavé i s ohledem na to, že obchodní právo nebylo během právní dvouletky nijak komplexně kodifikováno. Toto právní odvětví začalo postupně ztrácet na relevanci a „přežívalo“ pouze skrze některé obchodní instituty uvedené ve středním kodexu (např. prokura). Definitivní konec pro obchodní právo znamenal zákon č. 69/1958 Sb., o hospodářských vztazích mezi socialistickými organizacemi, který fakticky vyloučil aplikaci středního kodexu¹⁴³ ve vztahu k obchodním závazkům. Následně došlo ke kodifikaci tří zákoníků, které měly nově vzniklou situaci řešit. Jednalo se o občanský zákon č. 40/1964 Sb., hospodářský zákon č. 109/1964 Sb., a zákon mezinárodního obchodu č. 101/1963 Sb. Ani jeden z těchto kodexů však nebylo možné označit za soukromoprávní předpis obecné povahy. Naopak, mnohá ustanovení se mezi zákoníky překrývala či opakovala. Podstatné však je, že v systému práva bylo obchodní právo definitivně nahrazeno právem hospodářským¹⁴⁴.

4.4 Obchodní právo mezi lety 1989-2014

Jak jsem již ve své diplomové práci několikrát uvedl, tak i v tomto období měl mocensko-politický vývoj společnosti velký vliv na podobu dané právní úpravy. Přeměna centrálně řízené ekonomiky na otevřenou tržní ekonomiku s sebou nesla potřebu obnovy soukromého sektoru podnikání. Přirozeně tak byla vyvolána diskuze o obnově obchodního práva. Tato diskuze vyústila novelami¹⁴⁵ výše zmíněného hospodářského zákoníku, které reflektovaly změny dané doby, jako např. restituci, privatizaci, zakládání akciových společností, sdružování podnikatelů do obchodních společností apod. Hospodářský zákoník tak nově obsahoval úpravu obchodních

¹⁴² BRATUS, S., LIPECKER, M., ŠKUDLIN, Z., KIZLINKOVÁ, V., PETRŽELKA, K., *Tři studie o právu občanském*. Praha: Orbis, 1950, s. 63.

¹⁴³ KNAPP, V. *Předmět a systém československého socialistického práva občanského*. Praha: Nakladatelství Československá akademie věd, 1959, s. 33.

¹⁴⁴ DVOŘÁK, J. *Vývoj občanského práva*. In MALÝ, SOUKUP (eds). *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004. s. 481-483.

¹⁴⁵ 103/1990 Sb., 403/1990 Sb., 63/1991 Sb.

společností, vztahy právnických a fyzických osob při podnikatelské činnosti a některé další tradiční instituty obchodního práva (prokura, zástavní právo)¹⁴⁶.

Pro obnovu obchodního práva byly zásadní i zákony č. 104/1990 Sb. a zákon č. 105/1990 Sb., o soukromém podnikání občanů, kterými odstartovaly přípravy nového obchodněprávního kodexu. Pro tyto kodifikační práce bylo příznačné, že probíhaly ve velmi krátkém časovém úseku. Odborná veřejnost, složená z fundovaných znalců soukromého práva, označovala zmíněný postup za unáhlený, neboť přípravy nového kodexu nereflektovaly doporučení odborných konferencí, ani výsledky analýz možných dopadů na oblast obchodního práva či obchodování samotného. I přes uvedené stížnosti byl obchodní zákoník přijat pod číslem 513/1991 Sb., s účinností od 1.1. 1992, jako speciální úprava obchodního práva, které existovalo paralelně s právem občanským. Občanské právo mělo stále svůj základ v občanském zákoníku č. 40/1964 Sb., který byl novelizován zákonem č. 509/1991 Sb. Rozdělením Československa a vznikem dvou samostatných států roku 1993 došlo k definitivnímu oddělení slovenského právního řádu a toho českého¹⁴⁷.

Další pokusy kodifikovat soukromé právo přišly až v letech 1996 a 2000. V obou případech bylo zamýšleno ponechat občanský zákoník jako základní kodex soukromého práva a doplnit ho o právní úpravu obchodního práva v postavení lex specialis. Navíc zde byla snaha obsah obchodního zákoníku omezit pouze na úpravu obchodních společností a družstev. Ze zamýšleného však brzy sešlo a obchodní zákoník č. 513/1991 Sb. byl do konce roku 2013 pouze několikrát novelizován¹⁴⁸.

Obchodní zákoník č. 513/1991 Sb. tvořilo 775 ustanovení, které byly rozděleny do částí, hlav, dílů a oddílů. Část první obsahovala obecná ustanovení, jako např. vymezení obchodní firmy, podniku a obchodního jmění, jednání podnikatele či obchodního rejstříku. Další dvě části zahrnovaly obchodní společnosti a družstva, obchodní závazkové vztahy a taxativní výčet obchodních smluv. Část čtvrtou tvořily společná, přechodná a závěrečná ustanovení. Stručně lze říci, že tento zákon upravoval postavení podnikatelů, obchodní závazkové vztahy, jakož i některé

¹⁴⁶ KUKLÍK JAN A KOL. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Nakladatelství Linde, 2009, s. 589.

¹⁴⁷ ELIÁŠ, K., BEJČEK, J., HAJN, P., JEŽEK, J., a kol. *Kurs obchodního práva. Obecná část. Soutěžní právo*. 4. vydání. Praha : C. H. Beck, 2004, s. 47-48.

¹⁴⁸ Tamtéž.

jiné vztahy s podnikáním související, a zapracovával příslušné předpisy Evropského společenství¹⁴⁹».

Cíleně zde uvádím obsah obchodního zákoníku pouze ve zkratce, neboť ona samotná úprava obchodního práva v jeho podání byla velmi strohá a kusá. Dobře je to vidět na problematice prokuristů a obchodních zmocněnců. Zatímco Všeobecný obchodní zákoník 1862 věnoval prokuře celý Titul pátý Knihy první o 16 člancích, tak zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, se fakticky zabýval prokurou jen v jednom paragrafu (§ 14) a další dvě ustanovení pouze pojem prokura zmiňovaly¹⁵⁰.

Závěrem této podkapitoly bych rád uvedl srovnání výše uvedeného obchodního zákoníku č. 513/1991 Sb. a Všeobecného obchodního zákoníku 1862. Obchodní zákoník č. 513/1991 Sb. řadil mezi své podpůrné prameny občanský zákoník, obchodní zvyklosti a pokud jich nebylo, tak obchodní zásady, které právě často z předchozích úprav vycházely. Mohlo by se tak zdát, že mu Všeobecný obchodní zákoník stál předlohou. Realita však byla jiná. Dvoukolejnost úpravy soukromého práva, vycházející z unáhlených příprav obchodního zákoníku č. 513/1991 Sb., kdy obchodník často nevěděl, zdali se má ve svých jednáních řídit úpravou občanskoprávní nebo obchodněprávní, řadila zmíněný obchodní zákoník spíše mezi díla méně zdařilá, která se kvalitou a rozsahem s Všeobecným obchodním zákoníkem srovnávat nedala. Tím spíše, pokud přihlédneme k faktu, že obchodní zákoník z roku 1991 měl být dlouhotrvajícím projektem, který měl pružně řešit nástup tržní ekonomiky, vstup České republiky do Evropské unie apod.

4.5 Obchodní právo po 1. 1. 2014

Právě výše uvedené důvody zapříčinily, že v České republice opět vyvstala potřeba změn, tentokrát však změn soukromého práva jako celku, nikoliv jen práva obchodního. Nejpalčivějším problémem, ale zároveň i hnacím motorem modernizace soukromého práva, byl dualismus, a do jisté míry i duplicita, občanského práva a práva obchodního. Již v roce 2001 představila komise vedená profesorem K. Eliášem a docentkou Zuklínovou koncepci tzv. věcného záměru občanského zákoníku.

¹⁴⁹ § 1 Obchodního zákoníku, zákon č. 513/1991 Sb., s účinností od 1. ledna 1992.

¹⁵⁰ MÁROVÁ, A., *Prokura: komparace v základních kodexech práva platných na území ČR od účinnosti zákona č. 1/1863 ř.z. do současnosti*. PRÁVO: PRÁVO ČASOPIS PRO PRÁVNÍ TEORII A PRAXI. Ústav práva a právní vědy, 2009, roč. 2, č. 4, s. 5.

Koncepce obsahovala dvě možné varianty, jak nastalou situaci řešit. Nejprve šlo o pokračování v novelizacích občanského kodexu a přijímání nových samostatných zákonů, které by vyhovovaly požadavkům moderní doby. Tato cesta se však velmi brzy ukázala jako nereálná, neboť soukromoprávní dualismus neřešila a vyvstálé problémy spíše jen oddalovala. Jako druhou možnost navrhla komise tzv. komercializaci občanského zákoníku. Tento návrh do jisté míry vycházel z koncepce vypracované Ministerstvem spravedlnosti v letech 1994-1996, která s novým občanským zákoníkem, doplněným o některé základní instituty obchodního práva, již také počítala¹⁵¹.

Věcný záměr ve své finální podobě tak zamýšlel zredukovat obchodní zákoník na závazky, které by se týkaly pouze podnikatelů, a ostatní instituty přesunout do zákoníku občanského. Věcný záměr, tím i výsledná kodifikace soukromého práva po roce 2014, byli výsledkem mnohaleté činnosti komise složené z významných advokátů, soudců, notářů a členů akademické půdy. Oproti přípravám obchodního zákoníku č. 513/1991 Sb. je zde opět vidět návrat k tendencím Všeobecného obchodního zákoníku, který také vznikl s rozvahou po odborných analýzách a diskuzích. Věcný záměr byl usnesením Vlády ČR č. 345 ze dne 18. 4. 2001 schválen jako vodítko pro další přípravy nového občanského kodexu. První návrhy nového kodexu, které vycházely z věcného záměru, byly představeny v květnu 2005 a téhož měsíce roku 2007. Návrhy byly podrobeny: veřejné diskuzi¹⁵², posouzením nezávislých odborníků, rozsáhlým debatám na různých fórech a konferencích, to vše pod patronátem Ministerstva spravedlnosti ČR. Stejná instituce nechala vypracovat i posudek od Ústavu pro jazyk český AV ČR, a to z hlediska srozumitelnosti a kultivovanosti použitého textu. V lednu 2009 byl návrh doplněn o návrhy zákona o obchodních korporacích a zákona o mezinárodním právu soukromém. Nakonec byly tyto nové zákony vyhlášeny dne 22. 3. 2012 ve Sbírce zákonů, a to pod čísly 89/2012 Sb. (občanský zákoník¹⁵³), 90/2012 Sb. (zákon o

¹⁵¹ *Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník*, [online]dostupná na: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-k-NOZ.pdf>, 3.3.2018.

¹⁵² K návrhům se mohla během 90 dnů vyjádřit i veřejnost, a to díky elektronickému portálu.

¹⁵³ Občanský zákoník je tvořen 3081 paragrafy, které jsou rozděleny do pěti částí, následně do hlav, dílů a oddílů. Zákon obsahuje úpravu fyzických, právnických osob, podnikatele, zastoupení, promlčení, obligační právo či nekalou soutěž.

obchodních korporací¹⁵⁴) a 91/2012 Sb. (zákon o mezinárodním právu soukromém)¹⁵⁵.

Jednou z mála odchylek, která nevycházela přímo z koncepce věcného záměru, byl návrh zákona o obchodních korporacích. Ten byl zaměřen pouze na úpravu specifických oblastí, mezi ně patřila především úprava obchodních společností. Tento návrh byl nakonec přijat a současná úprava je tedy rozdělena tak, že obecná ustanovení o obchodních společnostech upravuje občanský zákoník a speciální část je obsažena v zákoně o obchodních korporacích. Mimo to jsou do občanského zákoníku zahrnuty i instituty jako např. prokura, zastoupení, obligační právo apod. Pro mou diplomovou práci je velmi podstatné, že přímo v důvodových zprávách daných úprav je uvedeno, že dané úpravy čerpaly inspiraci ze Všeobecného obchodního zákoníku 1862¹⁵⁶.

V předchozím odstavci jsem v souvislosti se zákonem o obchodních korporacích (dále jen „ZOK“) uvedl pojem „odchylka“. Tento pojem jsem uvedl zcela záměrně, neboť je poměrně specifický pro současnou úpravu obchodního práva. Podle některých autorů se totiž dá na obchodní právo nahlížet jako na soubor právních norem upravujících odchylky od obecného práva občanského, které jsou vyvolány speciální povahou podnikatele jako obchodního profesionála¹⁵⁷.

Z uvedené definice je na první pohled patrné, že zásadní roli při vymezení současného obchodního práva hraje postava podnikatele. Pojem podnikatele je vymezen v zákoně č. 89/2012 Sb. občanském zákoníku (dále jen „NOZ“). Za podnikatele je považována každá osoba, která vykonává výdělečnou činnost živnostenským nebo obdobným způsobem, a to samostatně, na vlastní účet a odpovědnost, se záměrem činit tak soustavně a za účelem dosažení zisku. Za podnikatele je považována také každá osoba, která uzavírá smlouvy související s

¹⁵⁴ Zákon o obchodních společnostech a družstvech (o obchodních korporacích) je tvořen 786 paragrafy, které jsou rozděleny do tří hlav a následně do hlav, dílů a oddílů. Za cíl si klade upravit jednotlivé typy obchodních společností odděleně od občanského zákoníku.

¹⁵⁵ *Věcný záměr občanského zákoníku z roku 2000*, [online] dostupný na: http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/vecny_zamer_OZ_2000.pdf, 5.3.2018.

¹⁵⁶ *Důvodová zpráva k zákonu č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích*, [online] dostupná na: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-k-ZOK.pdf>, 7.3.2018.

¹⁵⁷ ČERNÁ, St., PLÍVA, St., a kolektiv, *Podnikatel a jeho právní vztahy*, 1. vyd., Univerzita Karlova, Praha 2013, s. 7.

vlastní obchodní, výrobní nebo obdobnou činností či při samostatném výkonu svého povolání, popřípadě osoba, která jedná jménem nebo na účet podnikatele¹⁵⁸.

Pokud výše uvedenou definici podnikatele porovnáme s definicí obchodníka v podání A. Randy a F. Roučka, která vycházela ze Všeobecného obchodního zákoníku 1862, tak nalezneme pár společných prvků. A. Randa definoval obchodníka jako osobu, která vlastním jménem a živnostenským způsobem provozovala některý z obchodů vymezených v čl. 271 pod č. 1-4, nebo dle čl. 272 pod č. 1-5 Všeobecného obchodního zákoníku¹⁵⁹. Podle občanského zákoníku dané doby mohla obchodníkem být osoba právnická i fyzická. F. Rouček však připisuje obchodníkovi ještě jeden podstatný znak, a to kupeckost. Kupeckost pojímá jako *differentia specifica*, díky které se odlišuje kupec od jiných osob právních. Kupeckost rozděluje na obecnou, zvláštní a fiktivní. Po splnění této podmínky mohl být obchodníkem jak muž, tak i žena. Manželka však musela získat ještě souhlas od svého manžela, ten však mohl být udělen i mlčky. Dalším specifikem bylo, že obchodník podnikal pod svou firmou¹⁶⁰.

Již na první pohled je tak zřejmé, že současná úprava podnikatele je detailnější a propracovanější než úprava obchodníka podle Všeobecného obchodního zákoníku. Přesto v několika bodech můžeme nalézt shodu. Jedná se především o pojmy na vlastní účet/jméno a odpovědnost, živnostensky či obdobně a dosažení zisku. Snahu o dosažení zisku podřazují pod faktický znak kupeckosti obchodníka. Významný rozdíl však přináší aplikace posledních vět čl. 272-273 Všeobecného obchodního zákoníku, které zní, že obchodem je i to, co provozuje obchodník. Tímto dochází k značnému rozšíření obsahu pojmu obchodník a oproti současné detailní úpravě podnikatele působí jeho výklad velmi různorodým, až nejednoznačným, dojmem. Jako jednoznačný archaismus dané doby navíc působí část o souhlasu manžela k obchodování jeho ženy. Z uvedených důvodů považuji za zdařilejší současnou úpravu daného institutu.

O další podobné komparace, tentokrát z oblasti obchodních společností, se pokusím v následující závěrečné kapitole.

¹⁵⁸ § 420-421 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

¹⁵⁹ RANDA, A. *Soukromé obchodní právo rakouské (1908)*. Praha, 2008. s. 59.

¹⁶⁰ ROUČEK, F. *Československé právo obchodní*. Praha, 1938, s. 76-82.

5. Komparace vybraných institutů práva obchodních společností podle Všeobecného obchodního zákoníku 1862 a současné právní úpravy

V následující kapitole se zaměřím na komparaci akciových společností podle Všeobecného obchodního zákoníku a podle současné právní úpravy (NOZ a ZOK). K tomuto kroku jsem se rozhodl především proto, neboť úprava akciových společností jako jediná ze současných obchodních společností během svého vývoje „přečkala“ veškeré mocenskopolitické proměny, změny ekonomických systémů i jiné společenské a právní otřesy. Oproti tomu právní úprava ostatních obchodních společností byla během svého vývoje na určitou dobu zrušena nebo přeměněna právě do akciových společností. Skrze akciové společnosti tak bude možné nejlépe sledovat případnou právní návaznost Všeobecného obchodního zákoníku a současné právní úpravy.

5.1 Pojem akciová společnost

Pojem akciová společnost byl ve Všeobecném obchodním zákoníku upraven jako obchodní společnost, v níž se účastní všichni společníci jen vklady, bez osobního ručení za závazky společnosti. Společenská jistina šla rozložit na akcie nebo na akciové podíly. Akcie či akciové podíly nebyly dělitelné, mohly však znít na majitele či na jméno¹⁶¹. Pojem podíl byl v souvislosti s akciovou společností upraven v čl. 216 upravující práva a povinnosti akcionáře. Každý akcionář měl poměrný podíl ve jmění společnosti. „*Sumy splacené nazpět žádati nemůže a, pokudkoli společnost trvá, táhnouti se může jedině k čistému zisku, pokud tento podlé smlouvy společenské určen jest k tomu, aby se oň akcionáři rozdělili*“¹⁶².

Současný pojem akciová společnost je upraven v § 243 ZOK. „*Akciovou společností je společnost, jejíž základní kapitál je rozvržen na určitý podíl akcií*“. Pojem podíl je definován v § 31 ZOK jako určitá účast společníka v obchodní korporaci, ze které mu plynou určitá práva a povinnosti. Akciová společnost se řadí mezi kapitálové společnosti¹⁶³, z čehož v souvislosti s § 32 ZOK vyplývá, že

¹⁶¹ ŠVEHLA, A., BASCH, J., *Všeobecný zákoník obchodní a směnečný řád: platný v Čechách, na Moravě a ve Slezku*. Praha: Věšhrd. s. 75.

¹⁶² Čl. 207 Všeobecného obchodního zákoníku, zákon č. 1. 1863 ř.z.

¹⁶³ Kapitálové společnosti se vyznačují pouze majetkovou účastí společníků na podnikání společnosti. Společníci jsou povinni vložit do společnosti kapitálový vklad. Společníci neručí za závazky společnosti a nesou podnikatelské riziko pouze do výše svého vkladu. Společníci se v kapitálových

společník může mít více podílů v téže korporaci, kdy podíl může mít podobu cenného papíru nebo zaknihovaného cenného papíru¹⁶⁴.

Z čehož vychází i definice akcie samotné, která je upravena v § 256 ZOK. Akcie představuje cenný papír nebo zaknihovaný cenný papír, s nímž jsou spojena práva akcionáře jako společníka podílet se podle tohoto zákona a stanov společnosti na jejím řízení, jejím zisku a na likvidačním zůstatku při jejím zrušení s likvidací. Všeobecný obchodní zákoník definici akcie přímo neobsahoval, z článků 207, 215 a 220-222 a dalších šlo však vyabstrahovat určité společné rysy. Akcie tak byla cenný papír nesoucí práva akcionáře, jenž se vystavoval na majitele (au porteur) nebo na jméno (au nom). Připojoval se k ní kupon, což byl cenný papír představující nárok na dividendu (tj. čistý přebytek snížený o odvod do rezervního fondu), a talon, sloužící jako průkazní lístek¹⁶⁵.

Je až zarážející, jak jsou si dané úpravy, které jsou od sebe vzdáleny několik desítek let, v určitých ohledech podobné. Jedná se nejvíce o obsahovou podobnost, neboť jazyková úprava je si z logiky věci poněkud vzdálená. Již z prvního srovnání je také zřejmá větší přehlednost současné úpravy, neboť je většina institutů nejprve definována a následně zasazena do kontextu zákona. Oproti tomu u Všeobecného obchodního zákoníku je definice často skryta mezi řádky, které jsou rozvrstveny ve více článcích. Podstatné však je, že z hlediska obsahu je úprava Všeobecného obchodního zákoníku velmi nadčasová. Můžeme v ní nalézt mimo jiné i zásadu stejného postavení akcionářů (čl. 207), která je velmi důležitým institutem chránící zájmy všech společníků, a ZOK ji uvádí jako první zásadu v obecných ustanoveních akciové společnosti (§ 244).

5.2 Vznik akciových společností

Zde je poměrně znatelný rozdíl při srovnání obou právních úprav hned u pojmenování daného procesu konstituování akciové společnosti. Všeobecný

společnostech podílejí na podnikání pouze nepřímo, a to účastí v orgánech společnosti. Nejsou důležité osobní vlastnosti společníků, ale síla jejich kapitálové účasti na společném podnikání. Provoz společenského podniku zajišťuje zásadně profesionální a placený management, osobní účast společníků na podnikání společnosti není povinná.

¹⁶⁴ § 31 a 243 zákona č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích. Dostupné na: <http://zakony.centrum.cz/zakon-o-obchodnich-korporacich>, 8.3.2017.

¹⁶⁵ Čl. 207-222 Všeobecného obchodního zákoníku, zákon č. 1. 1863 ř.z.

obchodní zákoník používá pojem „zřizování“ akciové společnosti a obchodní společností obecně, zatímco NOZ hovoří o založení a vzniku právnické osoby. Právnickou osobu dle NOZ lze ustavit zakladatelským právním jednáním, zákonem, rozhodnutím orgánu veřejné moci, popřípadě jiným způsobem, který stanoví jiný právní předpis. Zakladatelské právní jednání určí alespoň název, sídlo právnické osoby, předmět činnosti, jaký má právnická osoba statutární orgán a jak se vytváří, nestanoví-li to zákon přímo. Pro zakladatelské právní jednání se vyžaduje písemná forma. Právnická osoba vzniká dnem zápisu do veřejného rejstříku. Je-li právnická osoba zřízena zákonem, vzniká dnem nabytí jeho účinnosti, nestanoví-li zákon den pozdější. Zákon stanoví, ve kterých dalších případech není zápis do veřejného rejstříku potřebný ke vzniku právnické osoby a ve kterých případech je k založení nebo ke vzniku právnické osoby potřebné rozhodnutí orgánu veřejné moci¹⁶⁶.

Toto obecné ustanovení doplňuje ZOK jako *lex specialis* v § 250. K založení společnosti je nutné přijetí stanov. Zakladatel je ten, kdo přijal stanovy a podílí se na úpisu akcií. Stanovy obsahují firmu a předmět podnikání nebo činnosti, výši základního kapitálu, počet akcií, jejich jmenovitou hodnotu, určení, zda a kolik akcií bude znít na jméno nebo na majitele, mají-li být vydány akcie různých druhů, jejich název a popis práv s nimi spojených, počet hlasů spojených s jednou akcií a způsob hlasování na valné hromadě, údaj o tom, který ze systémů vnitřní struktury společnosti byl zvolen, a pravidla určení počtu členů představenstva nebo dozorčí rady. Stanovy při založení společnosti dále obsahují: údaje o tom, kolik akcií který zakladatel upisuje, za jaký emisní kurs, způsob a lhůtu pro splácení emisního kursu a jakým vkladem bude emisní kurs splacen, v jaké výši musí být splacen základní kapitál k okamžiku vzniku společnosti, určení ceny nepeněžitých vkladů při založení společnosti, alespoň přibližnou výši nákladů, které v souvislosti se založením společnosti vzniknou, údaj o tom, koho zakladatelé určují členy orgánů společnosti, kteří mají být podle stanov voleni valnou hromadou, určení správce vkladů¹⁶⁷.

Všeobecný obchodní zákoník upravoval akciovou společnost jako právnickou osobu, která vznikala udělením koncese vyjadřující státní souhlas. Koncese byla udělována ministerstvem vnitra, případně panovníkem, po konzultaci

¹⁶⁶ § 122-126 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Dostupné na: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89#cast1>, 8.3.2017.

¹⁶⁷ § 250 zákona č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích. Dostupné na: <http://zakony.centrum.cz/zakon-o-obchodnich-korporacich>, 8.3.2017.

s ministerstvem obchodu a financí. Udělení koncese bylo vázáno na splnění předem daných podmínek, a to že zakládaná společnost bude sledovat pouze dovolené cíle, podnik bude řádně veden, a za to vše zakladatelé ručí svými osobními a kapitálovými poměry. Právě na sledovaných cílech dané společnosti závisela výše akciového kapitálu. Ten musel být složen před zápisem akciové společnosti do obchodního rejstříku. Stejně tak docházelo před zápisem k sepsání společenské smlouvy, a to formou notářské nebo soudní listiny. Zvláštností bylo, že společenská smlouva akciové společnosti musela obsahovat navíc i způsob přezkoumávání obchodní bilance a zásady, dle kterých se vypočítával a vyplácel případný zisk¹⁶⁸.

Co se týká komparace vzniku obchodních společností, lze říci, že současná právní úprava i zde vychází ze Všeobecného obchodního zákoníku. V mnohých směrech ji však upřesňuje a modernizuje, je podrobnější. Oproti předchozímu srovnání zde však nalezneme více rozdílů. Podstatným rozdílem je státní koncese, kterou současná úprava již nevyžaduje. Jedná se podle mého názoru o posun správným směrem, neboť koncese byla udělována dle volného uvážení státního orgánu. Podle Nejvyššího správního soudu měla být udělena vždy, pokud zakládaná společnost sledovala zákonem dovolené cíle. Daná úprava tak nebyla v žádném případě objektivní a působí na mě spíše jako dozvuk rakouského policejního státu. Navíc nebyla dostatečně oddělená koncese k provozování živnosti a ke zřízení akciové společnosti. To vše vedlo A. Randu k závěru, podle kterého bylo pro vznik akciové společnosti relevantní především splnění zákonných podmínek. Stejně nadčasově se A. Randa vyjadřoval i k označení akciové společnosti jako právnické osoby. A. Randa označoval akciovou společnost za právnickou osobu, která nejprve společenskou smlouvou zavazovala pouze společníky a až zápisem do obchodního rejstříku zavazovala stanovami členy společnosti.

5.3 Zrušení, likvidace a orgány akciových společností

Obdobně jako u vzniku akciových společností, tak i u jejich zániku, je rozdíl v jejich názvosloví. Všeobecný obchodní zákoník operuje s pojmem „rozcházení“, zatímco současná úprava rozděluje pojmy „zrušení“ a „zánik“. Další, spíše nepatrný, rozdíl je v systematické daných úprav. Všeobecný obchodní zákoník vyjmenovává důvody zrušení u každé z obchodních společností zvlášť, zatímco v současné úpravě

¹⁶⁸ Čl. 207-249 Všeobecného obchodního zákoníku, zákon č. 1. 1863 ř.z.

je systematika rozdělena tak, že NOZ upravuje obecné důvody zrušení právnické osoby a ZOK speciální ustanovení specifické pro jednotlivé typy obchodních společností. Nyní už ale blíže k zrušení akciových společností.

Zrušení akciových společností bylo ve Všeobecném obchodním zákoníku upraveno v čl. 242-243. Podle nich se akciová společnost zrušovala uplynutím doby stanovené ve společenské smlouvě, usnesením akcionářů, opatřením správních úřadů, došlo-li k poklesu základního kapitálu o jednu polovinu, nebo prohlášením konkurzu. Právě prohlášení konkurzu nepodléhalo, jako jediný typ zrušení, povinnosti zapsání do obchodního rejstříku a nemuselo být třikrát vyhlášeno ve veřejných listech k tomu určených. U ostatních typů zrušení musela být tato povinnost splněna, a to společně s výzvou věřitelům, aby se společnosti přihlásili. Následně byla provedena likvidace¹⁶⁹.

Pojem likvidace Všeobecný obchodní zákoník ve svých ustanoveních nikde samostatně nedefinoval. V kontextu článků 133 a 137 bylo však možné likvidací rozumět veškerá právní jednání, která směřovala k naplnění účelu, kterým bylo zpeněžení majetku, zaplacení dluhů společnosti a rozdělení čistého zbytku mezi společníky. Zbývající právní úprava tohoto institutu byla obsažena především v člancích 133-145, které se týkaly veřejné obchodní společnosti. Díky článku 172 se daná ustanovení aplikovaly i na úpravu komanditní a akciové společnosti. Likvidace akciové společnosti vycházela tedy z ustanovení likvidace veřejné obchodní společnosti, byla však vykonána představenstvem. Likvidaci mohl navrhnout jakýkoli společník, stejně tak mohl dát návrh k soudu, aby soud jmenoval likvidátora. Přednost u jmenování likvidátora však měla dohoda společníků nebo určení dle společenské smlouvy. Likvidátorem mohl být někdo z ostatních společníků nebo osoba stojící mimo společnost. Po jejich jmenování se stávali likvidátoři zákonní zástupci zrušené společnosti, byli zapsáni v obchodní rejstříku, podnikali kroky směřující k ukončení činnosti společnosti a řídili se jednomyslnými příkazy společníků¹⁷⁰.

Současná úprava se věnuje dané problematice v § 168-173 NOZ, § 93-94 a § 549 a násl. ZOK. Podle NOZ se obecně právnická osoba ruší právním jednáním,

¹⁶⁹ Čl. 242-244 Všeobecného obchodního zákoníku, zákon č. 1. 1863 ř.z.

¹⁷⁰ Čl. 133-145 a 172 Všeobecného obchodního zákoníku, zákon č. 1. 1863 ř.z.

uplynutím doby, rozhodnutím orgánu veřejné moci nebo dosažením účelu, pro který byla ustavena. Po zrušení právnické osoby se vyžaduje její likvidace. K likvidaci nedochází, pokud celé její jmění nabývá právní nástupce, nebo je-li zrušena přeměnou. Není-li výslovně uvedeno, zda se právnická osoba ruší s likvidací nebo bez likvidace, má se za to, že má být zrušena s likvidací. S likvidací se právnická osoba zrušuje vždy:

- a) uplynutím doby, na kterou byla založena,
- b) dosažením účelu, pro který byla založena,
- c) dnem určeným zákonem nebo právním jednáním o zrušení právnické osoby, jinak dnem jeho účinnosti, nebo
- d) dnem právní moci rozhodnutí orgánu veřejné moci, nestanoví-li se v rozhodnutí den pozdější.

Navíc může soud zrušit právnickou osobu a nařídit její likvidaci, pokud:

- a) vyvíjí nezákonnou činnost v takové míře, že to závažným způsobem narušuje veřejný pořádek,
- b) již nadále nesplňuje předpoklady vyžadované pro vznik právnické osoby zákonem,
- c) nemá déle než dva roky statutární orgán schopný usnášet se, nebo
- d) tak stanoví zákon.

Podobně jako u Všeobecného obchodního zákoníku má speciální úpravu úpadek právnické osoby. Zde se právnická osoba zrušuje bez likvidace, a to zrušením konkursu po splnění rozvrhového usnesení, nebo zrušením konkursu proto, že majetek je zcela nepostačující. Do likvidace se však vstoupí, pokud se objeví nějaký majetek po skončení insolvenčního řízení¹⁷¹.

ZOK ve svém § 93-94 doplňuje NOZ o zrušení a zánik obchodní korporace a o ustanovení o likvidaci. Konkrétně v tom, že soud na návrh toho, kdo na tom má právní zájem, nebo na návrh státního zastupitelství, pokud na tom shledá závažný veřejný zájem, zruší obchodní korporaci a nařídí její likvidaci také, jestliže:

- a) pozbyla všechna podnikatelská oprávnění; to neplatí, byla-li založena i za účelem správy vlastního majetku nebo za jiným účelem než podnikání,

¹⁷¹ § 168-173 zákona č. 89/2012, občanský zákoník

- b) není schopna po dobu delší než 1 rok vykonávat svou činnost a plnit tak svůj účel,
- c) nemůže vykonávat svou činnost pro nepřekonatelné rozpory mezi společníky, nebo
- d) provozuje činnost, kterou podle jiného právního předpisu mohou vykonávat jen fyzické osoby, bez pomoci těchto osob¹⁷².

Definici likvidace a oprávnění likvidátora můžeme opět nalézt v NOZ. Konkrétně se jedná o § 187-209. Likvidace je zde zcela stejně jako ve Všeobecném obchodník zákoníku vymezena jejím účelem, kde účelem likvidace je vypořádat majetek zrušené právnické osoby (likvidační podstatu), vyrovnat dluhy věřitelům a naložit s čistým majetkovým zůstatkem, jenž vyplyne z likvidace (s likvidačním zůstatkem), podle zákona. Právnická osoba vstupuje do likvidace dnem, kdy je zrušena nebo prohlášena za neplatnou. Vstup do likvidace se zapisuje do veřejného rejstříku, během něhož užívá právnická osoba svůj název s dodatkem „v likvidaci“. Po vstupu do likvidace povolá nejvyšší orgán právnické osoby likvidátora. *„Likvidátorem může být jen osoba způsobilá být členem statutárního orgánu. Právnické osobě, která vstoupila do likvidace, aniž byl povolán likvidátor, jmenuje likvidátora soud, a to i bez návrhu. Likvidátor nabývá působnosti statutárního orgánu okamžikem svého povolání. Za řádný výkon funkce likvidátor odpovídá stejně jako člen statutárního orgánu. Činnost likvidátora může sledovat jen účel, jaký odpovídá povaze a cíli likvidace. Likvidátor oznámí vstup právnické osoby do likvidace všem známým věřitelům. Likvidátor zveřejní bez zbytečného odkladu nejméně dvakrát za sebou alespoň s dvouýdenním odstupem oznámení podle odstavce 1 společně s výzvou pro věřitele, aby přihlásili své pohledávky ve lhůtě, která nesmí být kratší než tři měsíce od druhého zveřejnění. Likvidátor sestaví ke dni vstupu právnické osoby do likvidace zahajovací rozvahu a soupis jmění právnické osoby. Likvidace končí použitím likvidačního zůstatku, převzetím likvidační podstaty věřiteli, nebo jejím odmítnutím. Likvidátor podá do třiceti dnů od skončení likvidace návrh na výmaz právnické osoby z veřejného rejstříku¹⁷³.“*

Konečnou zprávu o průběhu likvidace, účetní závěrku a návrh na použití likvidačního zůstatku¹⁷⁴ předloží likvidátor nejvyššímu orgánu obchodní korporace¹⁷⁵.

¹⁷² § 93-94 zákona č. 90/2012, zákon o obchodních korporacích

¹⁷³ § 187-209 zákona č. 89/2012, občanského zákoníku

¹⁷⁴ blíže viz. § 549 ZOK

V krátkosti se zde proto zmíním i o orgánech současné akciové společnosti. Systém vnitřní struktury akciové společnosti můžeme dělit na dualistický (představenstvo a dozorčí rada) a monistický (správní rada a statutární ředitel). V pochybnostech platí, že je zvolen dualistický systém. Představím zde pouze dualistický systém, neboť názvy orgánů, jejich složením a působností se shoduje s Všeobecným obchodním zákoníkem. „Nejvyšším“ orgánem akciové společnosti je valná hromada. Tu svolává představenstvo alespoň jednou za účetní období, ledaže stanovy určí, že valná hromada má být svolána častěji (mimořádná valná hromada). Pozvánka na valnou hromadu obsahuje:

- a) firmu a sídlo společnosti,
- b) místo, datum a hodinu konání valné hromady,
- c) označení, zda se svolává řádná nebo náhradní valná hromada,
- d) pořad valné hromady, včetně uvedení osoby, je-li navrhována jako člen orgánu společnosti,
- e) rozhodný den k účasti na valné hromadě, pokud byl určen, a vysvětlení jeho významu pro hlasování na valné hromadě,
- f) návrh usnesení valné hromady a jeho zdůvodnění,
- g) lhůtu pro doručení vyjádření akcionáře k pořadu valné hromady, je-li umožněno korespondenční hlasování, která nesmí být kratší než 15 dnů; pro začátek jejího běhu je rozhodné doručení návrhu akcionáři.

Záležitosti mimo pozvánku lze na jejím jednání projednat nebo rozhodnout jen tehdy, projeví-li s tím souhlas všichni akcionáři. Valná hromada rozhoduje většinou hlasů přítomných akcionářů. Do působnosti valné hromady náleží rozhodování o: změně stanov, výši základního kapitálu, vydání dluhopisů, volbě a odvolání členů představenstva a dozorčí rady, rozdělení zisku, otázkách spojených s likvidací apod. Statutárním orgánem akciové společnosti je představenstvo. Představenstvu přísluší obchodní vedení společnosti, a to v plné míře, neboť nikdo nesmí udělovat představenstvu pokyny týkající se obchodního vedení. „*Představenstvo zajišťuje řádné vedení účetnictví, předkládá valné hromadě ke schválení řádnou, mimořádnou, konsolidovanou, případně mezitímní účetní závěrku a v souladu se stanovami také návrh na rozdělení zisku nebo úhradu ztráty*“¹⁷⁶.

¹⁷⁵ § 94 zákona č. 90/2012, zákon o obchodních korporacích

¹⁷⁶ § 396-435 zákona č. 90/2012, zákon o obchodních korporacích

Uvedená komparace nejlépe ze všech prokázala, jak jsou si srovnávané úpravy podobné. Podobnost, ne-li přímo totožnost, právní úpravy je nejvíce znatelná při srovnání ustanoveních, které upravují oprávnění a činnost likvidátora, tedy to nejpodstatnější v procesu likvidace. Cíleně jsem proto u obou úprav hojně využíval přímých citací, neboť se ukázalo, že činnost a kroky likvidátora jsou v některých případech v obou ustanoveních popsány týmiž slovy, a to obě právní úpravy dělí přibližně 150 let! Ke stejnému závěru dojdeme, pokud stejné srovnání provedeme u působnosti orgánů akciové společnosti. I když opět připomínám, že je celkově současná právní úprava více detailnější a propracovanější.

6. Závěr

V závěru nejprve zanalyzuji výsledná poznání komparovaných právních úprav, tedy Všeobecného obchodního zákoníku a současné právní úpravy (NOZ, ZOK). Poté pomocí odpovědí na otázky, které jsem stanovil v úvodní části této diplomové práce, ověřím vyřčenou hypotézu, která nahlíží na Všeobecný obchodní zákoník jako na významné dílo novodobého práva, a zároveň jako na důležitý zdroj poznání pro současnou právní úpravu obchodního práva. Následně uvedu několik závěrečných poznámek ke konečné podobě této diplomové práce.

V úvodu této diplomové práce jsem stanovil hypotézu, která nahlíží na Všeobecný obchodní zákoník jako na významné dílo novodobého práva, a zároveň jako na důležitý zdroj poznání pro současnou právní úpravu obchodního práva. Po analýze základních informací obou právních úprav, jejich historického formování a důvodů jejich přijetí, jsem došel k závěru, že má úvodní hypotéza nebyla mylná. K potvrzení mého původního stanoviska vedly odpovědi na otázky položené v úvodu:

Za prvé, Co vedlo k výsledné podobě obou srovnávaných právních úprav? Jaký vliv měl historický vývoj na jejich podobu? K výsledné podobě obou právních úprav vedl nezastupitelnou měrou vliv mocensko-politických a ekonomických změn ve společnosti. Reakce na tyto změny s sebou ruku v ruce přinesla v obou případech potřebu nových právních kodifikací, které ukotvily to, co už v mnoha případech bylo ve společnosti známo. Mnohokrát jsem ve své práci použil fráze „to, co si společnost vyžadovala, reagující na vývoj společnosti“ apod. Právě tyto atributy společně s mezinárodní, popř. evropskou, politickou situací, která vždy ovlivňuje i oblast

právní, do značné míry přispěly k výsledné podobě obou právních úprav. Zároveň měl tento historický vývoj velký vliv na finální podobu obou úprav z hlediska nabytých zkušeností, a to at' těch pozitivních či negativních. Pro obě úpravy byla signifikantní téměř padesátiletá/šedesátiletá platnost předchozích občanských zákoníků (Všeobecný občanský zákoník 1811, Střední kodex 1950). Stejně tak lze říci, že obě úpravy pocházejí z již „uvolněné“ doby. Všeobecný obchodní zákoník po revoluci 1848 a po éře Bachovského absolutismu, současná úprava zas několik let po pádu komunismu. Celkově byly proto podmínky pro přijetí obou právních úprav vesměs příznivé. S tím souvisí i další společný bod obou úprav, a to ekonomický rozvoj. Polovina 19. století byla charakteristická rozvojem moderního průmyslu a hospodářským rozmachem. Na stejné vlně se nesly 90. léta 20. století, kdy po pádu komunismu, a přechodu k tržnímu hospodářství, docházelo k nastartování národních ekonomik, což se opět projevilo i v právní úpravě obchodního práva na našem území.

Určitou podobnost lze nalézt i u procesu příprav obou právních úprav. Přijetí Všeobecného obchodního zákoníku trvalo přes 50 let, kdy od prvního impulzu v podobě rakouské iniciativy 1809 proběhlo několik desítek, až stovek, odborných diskuzí, konferencí, polemik apod. Stejně tak jako NOZ a ZOK, kde odborná legislativní komise začala pracovat od počátku 90. let 20. století, nebyl tedy ani Všeobecný obchodní zákoník v žádném případě výsledkem unáhlených praktik, přístupů a rozhodnutí. To vše signalizuje značnou podobnost mezi komparovanými úpravami.

Za druhé: Jaká je systematika obou komparovaných úprav? Jaké obsahují významné pojmy a instituty obchodního práva a v čem jsou si podobné? Odpovědi na tyto a další rozšiřující otázky jsem uvedl v kapitole třetí a páté. Souhrnně lze ale říci, že systematika obou úprav je logická, přehledná a právní technika zpracování obou úprav svědčí o tom, že Všeobecný obchodní zákoník, NOZ i ZOK jsou velmi kvalitními díly. Určitým negativem Všeobecného obchodního zákoníku, které jsem ve své práci několikrát uvedl, je, že některé jeho definice se mohou zdát neurčité, příliš obecné a často skryté v textu. Paradoxně tento nedostatek mimo jiné zapříčinil dlouhověkost, modernost a novodobost Všeobecného obchodního zákoníku, neboť skrze svoji občasnou pojmovou různorodost (viz. definice obchodníka a obchodu) tento zákoník „přežil“ i časté obchodněprávní a společenské změny. Současná úprava je v tomto ohledu více propracovanější a detailnější. Většina

obchodněprávních institutů je v ní nejprve definována a až následně více rozvedena. Působí tedy jasněji, detailněji a moderněji, ale až s postupem času se ukáže, zda je uvedené výhodou, či nikoli.

Za třetí: Lze Všeobecný obchodní zákoník vůbec srovnávat se současnou úpravou? Popř. v čem je pro současnou úpravu inspirací? Je až zarážející, jak jsou si dané úpravy, které jsou od sebe vzdáleny několik desítek let, v určitých ohledech podobné. Jedná se nejvíce o obsahovou podobnost, neboť jazyková úprava je si z logiky věci poněkud vzdálená. Podstatné však je, že z hlediska obsahu je úprava Všeobecného obchodního zákoníku velmi podobná současné úpravě, a je tedy nadčasová. V kapitole páté mé diplomové práce se navíc ukázalo, že některé instituty jsou pro obě úpravy téměř totožné, viz. likvidace a orgány akciové společnosti. Je zřejmé, že současná úprava je přesnější, podrobnější, modernější a rozmanitější než Všeobecný obchodní zákoník, ale „rozmanitost není nejednotnost, pouze popření rozmanitosti je to, co vede k nejednotnosti“. V každém případě byl Všeobecný obchodní zákoník pro současnou úpravu inspirací a východiskem. Potvrzením mé pracovní hypotézy tak dochází k naplnění názvu mé diplomové práce „Všeobecný obchodní zákoník 1862- základ obchodního práva v našich zemích.

I přes drobné odchylky jsem ve své práci došel k závěru, že Všeobecný obchodní zákoník je podle aplikovaných kritérií důležitý zdroj poznání pro současnou právní úpravu obchodního práva. Zpracováním všech poznatků a komparací jednotlivých případových studií jsem tedy potvrdil svou původní hypotézu, z které jsem v úvodu své diplomové práce vycházel. Cílem této diplomové práce bylo ověřit, či vyvrátit, hypotézu o podobnosti zmiňovaných právních úprav. Tento cíl jsem nemohl naplnit beze zbytku, neboť obchodní právo se zabývá daleko širším spektrem oblastí, než jsem ve své práci s omezeným rozsahem mohl analyzovat. Nicméně jsem představil podle mého názoru podstatné fundamenty obou právních úprav, které mi stačily k prokázání značné podobnosti obou komparovaných úprav. Zároveň tato diplomová práce podkryla skutečnost, že zainteresovaných současných českých odborníků do této problematiky není mnoho. Většinou jsem tak ve své práci vycházel z děl významných právních historiků a komercionalistů z dob minulých, jejichž výzkumným předmětem byly instituce a instituty Všeobecného obchodního zákoníku. I proto celá řada dalších současných

obchodněprávních institutů zůstává pro českou veřejnost jen stěží dostupných. I přesto že toto téma stojí jistě za větší mírou pozornosti.

7. Resumé

The topic of this thesis is “The Commercial Code of 1862—The Basis of Commercial Law in Our Country”. This code was the predecessor of general code of commercial law and contained many important civil law rules. This thesis focuses on the comparison of the legal standards during the period 1862 – 2014 in the czech lands. Main part of thesis discuss editing works and reception of general code of commerce in 1863. It is the most important business law document of that time, simply because it influenced great deal of European countries and their enactments.

The work is composed of five parts. The first part is theoretical and comprises the definition of commercial law. It also introduces and further discusses the fundamental features of commerce, its historical development and the typology of commerce. The second part deals with the development of commerce law until adoption of Austrian general code of commercial law. In the very beginning it describes progress of commerce, commercial law and crafts in medieval times. These things used to be domain of craftsmen’s guilds at first. Guilds created their own legal regulations mostly, but they always needed the authority’s or royal city council’s confirmation. Chapter about guilds covers their main structure like different ranks of members, from the apprentice to the grandmaster, statutes and rules they had to follow. Not only guilds were concerned by the commerce flowing through the land, but establishment itself published several important legal documents editing the area of business law. Next part is focused on major law rules made in 17th century. These rules contained essential parts for trade itself, and business law. We can see continual process of limitation aimed on guild system by state authority. The third part of thesis discuss editing works and reception of general code of commerce in 1863. Chapter about this code describes its content divided into five books when each book defines different area of commercial law. This code was given enough space to point out its impact on trade itself. Along with this code is described introductory act with its content, and territorial force. The fourth part contains case studies of legal standards during the period 1862 - 2014. In the case studies I examine the czech history and the basic values of the commercial law. Following part describes the genesis of stock company as a significant type of companies. The results of this analysis are then summarized and compared in the conclusion, the fifth part of the thesis.

8. Seznam pramenů a literatury

8.1 Knižní publikace

- BARTOŠEK, M. *Dějiny římského práva*. Praha, 1988
- BRATUS, S., LIPECKER, M., ŠKUDLIN, Z., KIZLINKOVÁ, V., PETRŽELKA, K., Tři studie o právu občanském. Praha: Orbis, 1950.
- BERG-SCHLOSSER, D. – STAMMEN, T. *Úvod do politické vědy*. Praha, 2000
- BOHUSLAV, J., DRBÁLEK, K., ŠVAMBERG, G., Právní rádce: pro obchodníky a živnostníky. Praha: Šimáček, 1910.
- ČERNÁ, S., PLÍVA, S. a kol., *Podnikatel a jeho právní vztahy*, Praha, 2013
- DOMINIK, R. *Obchodní právo*. Brno, 1921
- DOMINIK, R., KIZLINK, K. *Obecný zákoník obchodní*. Praha: Vladimír Orel, 1927
- DVOŘÁK, J. Vývoj občanského práva. In MALÝ, K. SOUKUP, L. *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*, sv.2, Karolinum, Praha 2010, ISBN 978-80-246-1718-3
- ELIÁŠ, K., BEJČEK, J., HAJN, P., JEŽEK, J., a kol. Kurs obchodního práva. Obecná část. Soutěžní právo. 4. vydání. Praha : C. H. Beck, 2004, 649 s., ISBN 80-7179-854-1
- JECH, K., KAPLAN, K. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945*. Brno: Doplněk, 1995
- KADLECOVÁ, M., SCHELLE, K., VESELÁ R. aj: *Dějiny českého soukromého práva*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2008
- KLÍMA, J. *Nejstarší zákony lidstva*. Praha, 1979
- KRČMÁŘ, J. *Základy teorie mezinárodního práva soukromého*. Praha, 1910
- KNAPP, V. *Předmět a systém československého socialistického práva občanského*. Praha: Nakladatelství Československá akademie věd, 1959
- KUKLÍK, J. a kol. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Linde, 2009
- MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Nakladatelství Linde, 2003
- MALÝ, K., SOUKUP, L., *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*, sv.2, Karolinum, Praha 2010, ISBN 978-80-246-1718-3
- PELIKÁNOVÁ, I. *Úvod do srovnávacího práva obchodního*. Praha: C. H. Beck, 2000

- PELIKÁNOVÁ, I. Právní úprava ekonomických vztahů v období 1948-1989, její povaha a důsledky. In MALÝ, SOUKUP (eds): *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004
- RANDA, A. *Soukromé obchodní právo rakouské*. Praha: VŠAP, 2008
- ROUČEK, F. *Československé právo obchodní*: Praha: V. Linhart, 1938
- SKÁLA, K., K úpravě právní ochrany proti nekalé soutěži, Praha, 1924
- ŠVEHLA, A., BASCH, J., *Všeobecný zákoník obchodní a směnečný řád: platný v Čechách, na Moravě a ve Slezku*. Praha: Všehrd.
- URFUS, V. *O právní úpravě manufakturní výroby u nás*. Praha: C. H. Beck, 1955
- URFUS, V. *Zdomácnění směnečného práva v českých zemích, počátky novodobého práva obchodního*. Praha: Československá akademie věd, 1959
- WENIG-MALOVSKÝ, A. *Příručka obchodního práva*. Praha: Kompas, 1947
- WENIG-MALOVSKÝ, A. *Naše živnostenské právo*. Praha: Kompas, 1947

Právní předpisy

- zákon č. 1/1863 ř. z. Všeobecný zákoník obchodní
- zákon č. 11/1918 z. a n., o zřízení samostatného státu československého
- zákon č. 227/1859 ř. z., živnostenský řád
- zákon č. 253/1852 ř. z., spolkový patent
- zákon č. 175/1899 ř.z., akciový regulativ
- zákon č. 107/1850 ř. z., Směnečný řád
- zákon č. 243/1949 Sb., o akciových společnostech
- zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník
- zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
- zákon č. 90/2012 Sb. o obchodních společnostech a družstvech

Časopisecká literatura:

- DOMINIK, R. *Časopis pro právní a státní vědu*. 1924, roč. 7
- MÁROVÁ, A., Prokura: komparace v základních kodexech práva platných na území ČR od účinnosti zákona č. 1/1863 ř.z. do současnosti. PRÁVO: PRÁVO ČASOPIS PRO PRÁVNÍ TEORII A PRAXI. Ústav práva a právní vědy, 2009, roč. 2, č. 4, s. 5.

- VALENTOVÁ, V., Prof. Dr. Antonín Randa, zakladatelská osobnost pražské civilistiky. Sborník prací k 175. výročí narození a 95. výročí úmrtí. Bulletin advokacie, 2009, roč. 2009, č. 12, s 50-51. ISSN: 1210-6348

8.2 Cizojazyčné zdroje:

- IBBETSON D., *From Property to Contract*. The Journal of Legal History, 1992
- KÖBLER, G. *Lexikon der europäischen Rechtsgeschichte*. München, 1997
- MITCHELL, W., *Essay on the Early History of the Law Merchant*. New York, 1968
- STAUB, H., *Kommentar zum Allgemeinen Deutschen Handelsgesetzbuch*. Wien: Manz Verlag, 1910

Internetové zdroje:

- Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, [online] dostupná na: <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-k-NOZ.pdf>>
- Důvodová zpráva k zákonu č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích, [online] dostupná na: <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-k-ZOK.pdf>>
- Obecný zákoník občanský ze dne 1.6.1811, dostupná na: <<http://www.beck-online.cz/bo/chapterview.pdf>>
- Věcný záměr občanského zákoníku z roku 2000,[online] dostupný na: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/vecny_zamer_OZ_2000.pdf>

Judikatura:

- Nález Nejvyššího správního soudu ze dne 31.10.1933 A 10812/33
- Nález Nejvyššího správního soudu ze dne 3.6.1932 A 9942/32
- Plenární rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 23.4.1931, čj. 916/30
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 17.10.1939 Rc 17421 Rv 781/39
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 18.4.1931 Rc 10713 Rv II882/30
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 28.6.1938 Rc 17009 Rv 3335/37
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 16.2.1926 Rc 5757 Rv I 1661/25
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 1.4.1925 Rc 4873 Rv II 92/25

- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 15.9.1927 Rc 7325 Rv I 413/27
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 22.12.1925 Rc 5583 Rv I1710/25